Přítomnost

ROČNÍK II. V PRAZE, 12. listopadu 1925. ČÍSLO 44.

Politika

Karel Čapek:

Ženy a politika.

Nemíním nijak generalisovat; vím, že taková paní Pankhurstová nebo slečna Zemínová vydají v politice za pár nás chlapů; ale pokud je mi známo, ženy většinou nemají politiku rády. Považují ji přese vše za mužskou záležitost, ve kterémžto náhledu je smíšen jistý obdiv s jistým opovržením. Myslím, že krom jiných pohlavních pohnutek je tento jejich poměr k politice určen dvěma ženskými motivy: nedostatkem smyslu pro abstrakce, a nedostatkem válečnického ducha.

Provozování politiky je sice obyčejně činnost svrchovaně praktická, ale hlásání politiky i víra v politiku předpokládá celou řadu abstrakcí, počínajíc slovem »lid«. Dobrá polovina politických zásad je to, čemu se po německu říká »Prinzipienreiterei«, kterýžto druh jezdectví je odjakživa mužskou vášní. Muže můžete rozplamenit, řeknete-li mu, že je demokracie v nebezpečí; kdybyste chtěli rozplamenit ženy, museli byste říci, že je v nebezpečí jejich muž nebo jejich děti. Muž se nechá utlouci třeba pro otázku autonomie častavského kraje; žena se nechá umačkat, aby koupila lacinější boty pro své haranty. Klerikální vůdce bojuje za Řím; klerikální babka bojuje, jak se domnívá, za svého Pánaboha. V našich zemích, kde se udržuje pravěká převaha muže, děje se politika ve jménu zásad; v Americe, kde má žena duševní převahu, se politika děje ve jménu zlevnění punčoch nebo potlačení alkoholu. Ženy se velmi málo zajímají o politiku, protože se velmi málo zajímají o abstraktní hesla. Žena se dá zabít z lásky, ale nedá se zabít ze zásady. Mnoho žen se dalo zabít pro lásku ke Kristovi, ale žádná by se nedala rozčtvrtit pro theologickou otázku svaté Trojice; to je vyhrazeno, jak se zdá, mužům. Vyskytnou se mučednice pro revoluci nebo pro svobodu; ale nevím, že by některá žena obětovala život řekněme pro volební vítězství Mladoturků proti Staroturkům. Mám poněkud mrazivý pocit, řečni-li nějaká dáma na příklad proti uznání Ruska de jure; přirozenější by se mi zdálo, kdyby stála s obnaženým prsem na nějaké barikádě. Žena pojímá celkem politiku stejně konkrétně jako lásku, rodinu nebo jiné věci života; muž, pokud nevytlouká z politiky přímo hmotný zisk, je s to pojímat ji s dogmatickým fanatismem jako nějakou theologickou otázku. Pokud však se hlásání politiky omezuje z veliké části na pronášení takových obecných idei, je přirozeno, že ženy nám odpovídají cosi jako abychom jim dali s politikou svatý pokoj. Jsem přesvědčen, že se dejme tomu revue »Parlament« nikdy nestane oblíbenou četbou paní a dívek českých. Dokonce jsem nepoznal ani jednu paní nebo dívku, která by se zálibou čtla denně úvodníky v novinách. Mají totiž nepokrytý a zcela správný pocit, že to není pro ně psáno. Nestačí říci, že tomu nerozumějí; správnější je poznat, že je to vůbec nebaví.

Druhý motiv ženské nechuti k politice jsem zatím nazval »nedostatek válečnického ducha«. Nezapírejme si, že mužská potřeba být členem nějaké politické strany odpovídá archaickému mužskému pudu být v nějakém bojovnickém táboře nebo klanu. Vězí v nás hluboko jistý válečnický kollektivismus; vždy se hlásíme k nějaké n a š í vlajce a vrháme se jaksi do n a š e h o boje za n a š e vítězství. V politice mluvíme o boji, praporu, štítě, nepřátelském táboře, zbraních, bojišti, vítězstvích a porážkách; celý tento slovník je tak zřejmě militaristický jako Žižkův spis o válečném umění. Nemá-li jiných, hlavně hospodářských pohnutek, přidává se muž k politické straně z téže prosté bojechtivosti jako se přidal Diomedes, syn Tydeův, k Achajským; dává mu to jistý epický požitek válčení v mužském táboře. Muž vychází ze své rodiny, aby splynul s karavanou, výpravou, mužstvem, táborem, stranou; jeho »já« má náklonnost rozpínat se na širší celky. Slovo »náš« je po většině mužské povahy: naše vesnice, naše generace, náš hasičský spolek, naše strana; žena spíše vystačí se slovem »můj« jako můj muž, má rodina, mé sousedky. Pravý politický straník se začíná tím, že říká »naše strana«; při tom je zvláštní důraz na představě »my«. Muž je člověk davu; zástup žen je vždy poněkud komický; žena velmi ztrácí, existuje-li hromadně. Politická strana je organisace pudu hromadnosti, jenž je prastarým pudem mužským; proto je zcela přirozeno, že ženy vstupují nesrovnatelně méně do politických stran než mužští. Politická strana je význačně mužský útvar; politika stranictví je mužská politika.

Namítnete, že na příklad síla klerikální strany spočívá na ženských. Ale to naprosto neznamená, že ženy jdou s klerikály jakožto s politickou stranou. Spíše si nejsou vůbec vědomy, že by tu šlo o politickou stranu. Neřekne se jim slovo »strana«; řekne se jim něco o Kristu Pánu a svatém náboženství. Řekne se jim, že neznabohové učí jejich děti, aby nectily otce svého a matku svou. Je to sice lež, ale je to lež velmi konkrétní. Mám za to, že i ženský komunismus se týká spíše drahoty a zaopatření dětí než zásad třetí internacionály. Není pochyby, že ženy se staly materiálem pro politické strany; ale nejsou materiálem stran; zdá se, že jim ani být nemohou. Neboť i smysl i libost stranictví jsou jim cizí.

*

A nyní jsme v paradoxní situaci, že plná a dokonce téměř větší polovina národa má politická práva, aniž by měla skutečný politický zájem. Polovina národa je nucena politicky hlasovat, ačkoliv většinou neví, oč vlastně jde. Není to proto, že by se dobré nebo špatné výsledky politiky netýkaly dobrým nebo špatným způsobem ženských životních a soukromých zájmů. Je to proto, že se politika provozuje methodami jim podstatně cizími a vlastně odpornými. Může se říci, že ženy nemají smyslu pro politiku. Ale stejně se může říci, že politika nemá smyslu pro ženskou polovinu národa. Je možno tvrdit, že ženské mají krátký rozum; ale snad je na místě jiná formulace: že mužská politika má krátký rozum. Je to, jako byste žen-

ským nabízeli mužské kalhoty a pak se divili, že nemají pochopení pro tuto ošacovací akci.

Kdyby měl rozumný člověk hospodu a shledal, že dobrá polovina jeho hostí jsou vegetariáni, počal by jim patrně vařit mrkev a špenát a nenutil by je do roštěnek. Kdyby velmi rozumní politikové si uvědomili překvapující fakt, že dobrá polovina politických občanů jsou ženské, nepředkládali by jim vyloženě mužské krmě, jako je abstraktní fanatism a politické stranictví, a ohlédli by se po něčem přijatelnějším: ne snad po novém programu, nýbrž po změně methody. Politika stran nebude nikdy politika žen; ženy těžko získáte řekněme pro ideu volného obchodu, ale získáte je pro ideu lacinějšího chleba. Získáte je pro řadu konkrétních věcí, které jsou stejně důležité pro muže jako pro ženy; ale stěží je nadchnete pro vymoženosti, kterým se říká »úspěch naší strany«. Ženy nikdy nevědí, kdo je ministrem toho nebo onoho oboru; zdá se, že by jim nevadilo, kdyby jím byl odborník. Nebylo by žádným politickým pokrokem, kdyby polovina poslanců byly ženy; ale bylo by velkým pokrokem, kdyby se politika dělala tak, aby tomu rozuměla ženská polovina národa. Tak říkajíc škrtnutím péra jsme přičlenili do politické massy ženy; ale zapomněli jsme, že se tím tato massa poněkud změnila. Není nijak patrno, že by se podle toho změnily i politické methody. Politika zůstala stejně heslová, stejně bojovně stranická, stejně neurvale mocenská jako před tím. Zůstala politikou mužskou. Získalo-li se něco, tedy krom posílení klerikalismu jenom to, že ženatí muži disponují dvěma hlasy místo jedním.

Jos. Hostovský:

Inteligence česká a ruská.

Tragický osud ruské inteligence po říjnové revoluci bolševické z r. 1917 je českému čtenáři dostatečně znám. I mezi námi žije velmi mnoho této ruské inteligence. V našem tisku několikráte se objevily narážky na osud ruské inteligence s poukazem a často více méně skrytou hrozbou, že i naší inteligenci by se mohlo státi něco podobného. Osud ruské inteligence má býti tedy jakýmsi mementem a strašákem inteligenci české.

Nehledíme-li k tomu, že je velmi málo ušlechtilé sahati k hrozbám, podotýkám, že i srovnávání inteligence ruské a české je velmi falešné a svědčí o neznalosti předmětu. Je to fráze, které kde kdo proti naší inteligenci užívá, ale o obsahu jejím vůbec nepřemýšlí.

Inteligence česká a ruská liší se značně svým p ů v o d e m. Po dlouhá desítiletí století devatenáctého rekrutovala se ruská inteligence skoro jen z kruhů zámožných a šlechtických. Široké vrstvy ruské neměly prostředků a možnosti studovati. K tomu došlo až později, kdy přichází k slovu inteligence r a z n o č i n e c k á, která znamená veliké plus v dějinách ruské inteligence. Ale i pak značné procento inteligence vycházelo z vrstev šlechtických. Česká inteligence naproti tomu od začátku našeho národního obrození je původu chudého. Šlechta byla německá, a tak český národ byl odkázán na syny vrstev chudých. Procházíme-li dějinami naší kultury v 19. století, vidíme, že její nositelé jsou šmahem původu poloproletářského.

S otázkou původu je nerozlučně spjata otázka v ý c h o v y. Velkosvětská inteligence ruská, vyšlá většinou z blahobytu, značně požívačná, vychovaná mimo dosah vlivu širokých vrstev lidových, nikdy nemohla lidu rozuměti, nikdy nedovedla vniknouti v jeho duši, pochopiti jeho potřeby, jeho utrpení, jeho touhy a snahy. Jest pravda, bylo v dějinách ruské inteligence velmi zajímavé období »chození mezi lid« — (chožděnije v narod), ale to trvalo jen krátkou dobu, byla to, skoro bych řekl, časová moda. Ale toto chození mezi lid dosti brzo přestalo a pak mělo ráz improvisace, nedostatečné přípravy. Jest proto pochopitelné, že brzo přestalo, když počáteční nadšení pominulo. Česká inteligence naproti tomu vyšla z lidu, byla vychována mezi ním, byla tělem z jeho těla, proto lidu dokonale rozuměla a dovedla s ním cítiti.

S tím souvisí i věc další. Ruská inteligence, protože se nemusela probíjeti těžce životem, vyjímaje inteligenci raznočineckou, byla změkčilá, neměla oné houževnaté úpornosti jako inteligence česká, jež musela projíti těžkou školou života. Proto také česká inteligence hlavní váhu klade na drobnou, namáhavou kulturní práci. Ruská inteligence tohoto smyslu pro drobnou práci mezi lidem neměla, ona sice projevila často plamenně živelný zájem o lid, ale nevydržela. U ní rozhodovala vždy více veliká hesla a vnější efekty, za nimiž šla; proto její činnost zůstala na povrchu.

S původem a vychováním souvisí i nazírání na život, lid a sociální úkoly. Ruská inteligence je aristokratická, kdežto česká proniknuta ideály demokratickými. Ruská inteligence, neznajíc život z blízka, neušla planému teoretisování, frázérství, dívala se na věci pod hlediskem politických hesel, nepočítala nikdy s tvrdou skutečností, byl jí vlastní přehnaný radikalismus. Inteligence česká naproti tomu byla vždy velmi střízlivě založena, klidná, počítala jen s tím, co tu bylo, neoddávala se pouhým ilusím, dívala se realisticky a dovedla proto mnohem správněji odhadnouti situaci. Tím ovšem vyvarovala se mnohých chyb.

Vychování ruské inteligence a nedostatek trvalého živého styku s národem měl v zápětí nedostatek národního cítění u ruské inteligence, jež koketovala s kosmopolitismem a s internacionalismem. Toho ovšem nebylo u inteligence české, která byla vždy vysloveně národní. Naše inteligence za součinnosti zapadlého venkova obrodila národ a má ovšem i lví podíl na vydobytí naší samostatnosti. A nejen to. Ona přinesla nejvíce obětí konsolidaci mladého státu. Té zásluhy ruská inteligence nemá. Ruská inteligence nikdy nenabyla onoho vlivu na široké vrstvy. Ale zde nutno poctivě přiznati pravdu. Inteligence ruské bylo v poměru k velikosti ruského státu mizivé procento a ona pracovala s tak nesmírnými překážkami, že není divu, že její práce nemohla přinésti toho ovoce, jak by si bylo bývalo přáti. Vzpomeňme jen, jak surově carský absolutismus vystupoval už i proti kulturní činnosti ruské inteligence. V tomto směru inteligence česká měla práci snazší. Byla ť celkem velmi početná; neměla sice též na růžích ustláno, musila překonávati germanisační a klerikální tlak, byla též pronásledována a leccos vytrpěla, ale přece jen poměry u nás byly mnohem snesitelnější.

Nezdar činnosti ruské inteligence bych viděl ještě v momentu jednom. Řekl jsem, že ruská inteligence byla sklonná k radikalismu. Ale byla údobí, velmi častá, kdy tento radikalismus se vyhrocoval v nihili-

smus, popírání všeho, v boření, v negaci. Turgeněv klasicky zachytil tento typ v Bazarovu, hrdinovi románu »Otcové a děti«. Vím, má tento typ mnohé cenné stránky, ale přece jen ve svém celku je to typ nikoli nejzdravější. A inteligence ruská opravdu v mnohém směru měla vlastnosti Bazarovovy. Libovala si ve vtipném, duchaplném kritisování, ale v tom se vyčerpala veškerá její energie. Nezbylo jí mnoho síly na positivní práci. Česká inteligence byla naproti tomu ve svém jádru založena positivně. Nebourala, nýbrž stavěla. A skutečně také vybudovala nám za jedno století kulturu a stala se dobrým vůdcem českého lidu.

Dosud jsem mluvil o rozdílných vlastnostech české a ruské inteligence. Ale jsou tu i vlastnosti stejné. Nejosudnější z nich je nedisciplinovanost, neschopnost pevně se organisovati.

Roztříštěnost inteligence ruské vrhá své stíny i do emigrace. Nasáklá ideologií politických stran, v nichž je organisována, nerozuměla si a nerozumí si vzájemně ani ve své bídě, potírá se a proto není možno utvořiti z ní jakoukoli pevnou organisaci. Politické poměry mezi emigrací jsou opravdu nejvýš neutěšené. Řekl mi nedávno ironicky jeden Rus: »Když se sejdou tři Rusové, představují nejméně šest politických stran.«

Bohužel, naše česká inteligence poskytovala do nedávna divadlo stejné. Poslouchajíc rad, ze všech stran jí dávaných, že může nejlépe dosáhnouti svých cílů prací v jednotlivých politických stranách, činila tak a věnovala celou svou energii těmto politickým stranám. Ale dočkala se neobyčejně trpké odměny. Nedosáhla ani existenčního minima, živoří hmotně i kulturně.

Vidouc tuto svou bídu a pozorujíc naproti tomu úspěchy ostatních vrstev, pevně organisovaných, přišla k přesvědčení, že ani jí nezbývá nic jiného než pevně se organisovati. Poučena trpkou mnohaletou zkušeností, dává se česká inteligence na novou cestu. Ruská inteligence nikdy si nestvořila pevné, mocné organisace politické. Nebudu zde řešit, bylo-li to možno nebo ne, ale fakt je, že bez organisace dnes nic nejde — proto stihl inteligenci ruskou krutý úděl. Inteligence česká nechce, aby se jí stalo totéž. Sahá k svépomoci. Je na přelomu. Ale nejhorší krise již minula. První pevné základy její pevné organisace jsou položeny. Inteligence nedá nic na různé rady, dobře i nedobře míněné, ani na hrozby více méně skryté, ani na lákání sebeslibnější. Zvláště teď před volbami jest inteligence středem zájmu a pozornosti. Nemine téměř dne, aby v novinách všech možných odstínů se nedokazovaly inteligenci vřelé sympatie. Z tohoto blázince rad, varování, hrozeb, slibů a námluv vybředne inteligence jedině tím, že půjde bez ohledu napravo i nalevo svou vlastní cestou. A radí-li se inteligenci, aby zůstala rozdělena jako dosud, ve všech stranách a tam usilovala o dosažení svých cílů hmotných i kulturních, je to stejné, jako by někdo českému národu radil, že by pro něj bylo účelnější a že by mu zajišťovalo jistější úspěch, kdyby se rozdělil na několik částí, přivtělených okolním státům a tam usiloval o splnění svých požadavků. Inteligence na nastoupené dráze se zastavit nedá. Ona si je vědoma, že to, co ona dělá dnes, dělaly strany socialistické před 30—40 lety. Inteligence nesmírně pokulhává organisačně za všemi ostatními stavy. Bude to práce těžká podřídit inteligenci stranické disciplině, ale šťastné začátky zde již jsou. A je to jen důkaz zralosti části naší inteligence, že tak rychle pochopila situaci a že první z evropských států buduje svou pevnou organisaci. Jejího příkladu nepochybně bude následovati inteligence i jinde, jak tomu nasvědčují sympatické odezvy z ciziny.

Stále a stále slyšíme, že strana inteligence nemá raison d'être, že je zbytečná a p. Proti tomu nutno zdůrazniti: I kdyby nebylo toho, že osud inteligence u nás je tak trudný a že nepochopitelně krátkozraká politika vedoucích činitelů uspíšila její konsolidaci, došlo by i bez těchto momentů jednou k mohutné organisaci inteligence. Vede k tomu dějinný vývoj společenský. Vždy se spojovaly sourodé části v celky. Ale tato otázka se stala akutní zvláště od té doby, co vznikly veliké politické strany s vysloveně třídním programem, jehož plnění se často dělo za cenu křivdy na ostatních vrstvách společenských. To inteligence velmi bolestně na sobě pocítila. Je to tedy příkazem pudu sebezáchovy inteligence, aby se osamostatnila úplně.

Doba a lidé

Edmond Konrád:

Na cizí vrub.

(Aneb: co tomu řekne paní Pujmanová.)

Mohlo by se zdát opožděno a neaktuální, na věc, otištěnou v týdenníku, o týdny později navazovati. Není tomu tak, přinesla-li tolik prapodstaty, kolik Marie Pujmanová-Hennerová: »Co tomu lidi řeknou«.*) Na věty tak husté, jež se asi také nezrodily za den, nelze navazovati s patra. Zvláště, když tak vyčerpávají předmět, že na pohled už nezbývá co říci. Je však plodnost v povaze tvůrčího slova: ono budí tisíce představ, z nichž některé vysloviti láká i tehdy, když zřejmě nemohou dorůsti jeho síly a jasu. Byly v nás nicméně již před ním připraveny, než nás jím předstihl někdo nadanější, komu to upřímně závidíme.

Tento fakt zároveň nás uvádí do věci. Konstatujeme svou závist skromně; nebo-li »co tomu lidi řeknou«.

Na pustých ostrovech paní Pujmanové skromnost se vůbec nevyskytuje, a v jejím výčtu ji téměř postrádáme: ctnost z nejpodezřelejších, dvojče hrdosti, od níž je často těžko rozeznat. Egocentrické jadýrko, jež se zapírá. Je to ctnost získaná, tak málo vrozená člověku, jako sotva která jiná; a víc než která jiná je to ctnost pro lidi: »Pan X., pan Y. a moje maličkost . . .« Když tě přec na příklad, »podle mého nesměrodatného mínění«, každý člověk aspoň původně a bezděky považuje sebe za nejchytřejšího. (Hlupáci mají na to doživotní, obecně uznanou privilej.) Připouští-li kdo o někom, že je chytřejší, znívá to jako obžaloba z bezcharakternosti: »Což ten, to je chytrák.« Nebo ještě radši »mazaný«. (Spousta lidí říká o Karlu Čapkovi, že je mazaný.) Skromně se dodává: »Já k tomu nemám tu povahu.« Heslo: kyselé hrozny, podle Goetha: »Bescheiden sind nur Lumpe.« (Politické strany nebývají skromné. Neboť »naše strana« je cosi zdánlivě neosobního.) Nucené poznání vlastních mezí, resignovaný smír menší vitality. Nicméně každý ví ze zkušenosti, jak se ve svém egocentrickém jadýrku roz-

*) »Přítomnost« II. 38. z 1. října 1925.

loupne ve dví, naslouchá-li své chvále. Když si ji o samotě čte, zůstane zaručeně celý. Čísti o sobě pochvalnou kritiku je pocit nedělelně libý. Naslouchati jí před svědky je krajně obtížno (i když jediným svědkem je ten, kdo ji říká.) Slyší se to rádo, a přece je člověku jaksi neslušně. Příjemně zahanben odmítá a neodmítá, půlka jadýrka půlku střeží, aby příliš nepřisvědčovala. Utíká se od toho zamlouváním (ale opatrným), žertem (z rozpaků), nebo n e l í č e n ý m díkem, jenž tím falešněji zní. Obě půlky jadýrka distonují: a to je skromnost, při čemž se zároveň mluvčímu (ale jen trošku) nevěří. Čte-li to člověk, věří beze studu všemu. Nikoli, skromnost se nevyskytuje na pustých ostrovech.

Je ovšem ještě mnoho jiných skromností (ostatně každá -ost shrnuje a zakrývá pod jedním heslem spoustu nejrůznějších skutkových podstat). Je na příklad jedna skromnost z nedostatku obraznosti. Ale to sem nepatří, sem patří

s t a t e č n o s t. Je nesmírně mnoho statečností: statečnost drátěných nervů (operace bez narkosy), statečnost fanatismu, statečnost bravury (níti ex na okenní římse), statečnost naivity (výbuchy šrapnelů nováčka baví, než spatří první vyhřezlá střeva. Nebo dramatik, jenž neměl trému, dokud nepropadl.). A mnoho jiných, kromě skutečné a veliké statečnosti, jež je z mravní síly a charakteru. Zde běží o předsudek statečnosti, typicky mužský, tisíciletý příkaz nedat se, naočkovaný od dětství našim mravním představám a od generací a generací našim pudům. Odvěká slavozáře násilí vytvářela od dob jeskynního člověka přes indiánské skalpy a smrt Jana Lucemburského u Kreščaku (»To bohdá nebude, aby český král z boje utíkal!«) až k civilnímu hrdinství dneška »já mu dám pár facek« mocnou konvenci mužské pěstní mravnosti, na základě strachu před strachem, bázně před zbabělostí: jedno z nejtužších a nejhlouběji vkořeněných »co tomu«. V muži se vždy nějak pamatuje statisíciletě vojáctví: »ehret die Krieger, den sie sind das Altertum des Leibes«, praví Pannwitz. Celé sociální světy stojí na předsudku statečnosti, od vynálezu souboje až po kouzlo uniformy, od školy až po terminologii veřejného života, která se aspoň na papíře »bije za ideu« s odpůrci »a jejich sekundanty«. Celé kulturní epochy jsou prosáklé předsudkem statečnosti. Oněgin pro něj zastřelí básníka Lenského, a co hůře, básník Puškin, stejně jako Lermontov, na něj umírá. Tisíciletí pojmu cti, nesčetné zločiny a nesčetná mučennictví jsou na něm založena.

A je na něm založen celý svět póz, jež jsou vedle erotiky snad nejcitověji mužské: od klukovské potřeby, cestou ze školy si stoupnout před elektriku a donutit ji, aby zastavila, až k velikým hromadným, národním a dějinným pózám, jako: »Wie Deutsche fürchten Gott und sonst niemand auf der Welt«. Daly by se v podstatě shrnout do formulky »nedat si nic líbit«, která u nejzbabělejšího šmoka spoluurčuje představu státní prestyže i úvodníkovou frázi: »Naše trpělivost je u konce.« Koketuje-li žena občas svým strachem, muž skoro vždy koketuje svou statečností. Často se cítí povinen, ji nahražovat, co mu chybí do práva, a připadá si ospravedlněn, jakmile dokázal, že se nebojí. To je psychologie rváčů. Pak-li však rozhodný člověk vedle rozhodnějšího stává se trpným, vedle statečnějšího nikdo nechce připustit, že je méně statečný. Muž, toť axiom, se nikdy nebojí: právě tak jako dramatik nikdy nemá trému před premiérou. Je vynalezeno tisíc ochranných »co tomu« pro ty, kteří se bojí, od pohnutlivého »Lidičky, držte mě, nebo se stane neštěstí« až do klasického »němého pohrdání«. Navzdory dvěma tisíciletím učení Kristova, navzdory pokrokovému smýšlení i vší humanitě tyto věci v člověku zůstávají a žádají se, byť období po světové válce méně jim přálo. Sir Falstaff byl první, jenž měl odvahu je otevřeně kritisovat, a po něm až Rusové, první národ, který připouštěl, že se člověk bojí. Rusy počíná dnešní pósa upřímnosti s filosofickým postojem tendence vědomě protihrdinské. Ale část opovržení, jímž od Amalekitských a Filištínských až po hakenkreuzlery bojovné vrstvy a doby pronásledují žida, se odvozuje z toho, že žid průměrem předsudku statečnosti valně nehoví (ač generalisovati by bylo nesprávné) a svou velikou životní odvahu, při svém nekonečně věcnějším způsobu myšlení, uplatňuje v jiných formách s houževnatostí, již antisemité rádi říkají drzost.

S ochrannými »co tomu« statečnosti poněkud souvisí i typická mužská pósa zralé převahy. Heslo: nebýti překvapen. Je to ohromná pohotovost, s jakou lidé uvěří, že něco, nač je dotud ve snu nenapadlo pomyslit, dávno očekávali. Na této póze silně spolupracovala literatura, především anglická a francouzská, kde je těch vždy vše předvídajících a nikdy nepřekvapených mužů spousta. Poslední, na mez absolutnosti dovedený vzorek: Sherlock Holmes (»Očekával jsem to,« pravil klidně, zapaluje si lulku). Jiná forma této pózy jest: »Mladý muži,« pravil kapitán, nalévaje si do sklenice, »znám to. Když jsem byl tak stár jako vy —« Sem patří i střelhbitá ochota, s jakou lidé, překvapení nějakým novým názorem či míněním, je berou jakoby za samozřejmé a za své. (To je tajemství účinků paradoxů a okřídlených slov.) Heslo: my dva si rozumíme, aneb: anch' io sono pittore. Sem patří vůbec pózy zasvěcenosti, informovanosti, orientovanosti. Je úžasné, jak nerad člověk dnes připouštívá, že něco neví. Velmi častý je tu zjev dodatečné opravy z opatrnosti, na příklad: »Vím, vím — to jest, já to sice neznám, to jest, ne celé — jen zběžně, ale —«, při čemž ve zlomku vteřiny lze na mluvčího tváři vysledovat krutý zápas mezi touhou, platit za informovaného, a obavou, aby se nezapletl. »Jen zběžně« znamenává v tom případě informaci z druhé ruky, snad přečtený referát — pak-li to vůbec neviděl jen za výkladem. (Komenský: »A jiní na hřbety nahlížejí, aby jmenovati uměli.«) Pak-li upřímnost je póza dnešního člověka, druhá je informovanost. Jsou lidé bez vlastního přínosu, kteří nabývají autority jen proto, že jsou informováni. Být informován je zvláštní talent, jenž se z dobové potřeby vyvinul. Být informován, toť vše, řekl by dnes Hamlet. Být informován, budí skvělé mínění.

A tu jsme u největšího »co tomu«, u souhrnu všech »co tomu«, vztahujících se k jednotlivému člověku: u mínění, jež o něm mají. Tvoříval se příležitostně, na setkanou a podle pověsti. Chodíme každý v oblaku představ, o němž nevíme, s nesvatou svatozáří, již kolem nás bližní s bližním utkali. Nezjevujeme se nikdy sami, ale v průvodě svého obrazu, nikdy zcela přímo, ale v zrcadle mínění, jež jsme vzbudili. Chodíme po světě etiketováni svou osudovou frází, podle níž svět se orientuje k nám. Činy i slova, nejen naše, ale často i cizí činy a vždy i cizí slova stále nás provázejí, a jsme podle nich nejen poznáváni mezi jinými, ale i hodnoceni. Pirandello ví, že jsme provždy souzeni

podle prvého skutku, a je strašlivá pravda, pak-li se nepovedl, že často nestačí půl života, aby byl napraven: uveden v zapomenutí, vymýcen z našeho obrazu, škrtnut z naší osudové fráze. Bude nám věčně připomínám, věčně vyčítán — a naopak: byl-li úspěšný, bude od nás věčně znova žádán. Jsme vždy v nebezpečí, místo sebou státi se tím, čím nás lidé chtějí mít — často nad naši sílu: tragika pseudogeniů, všelijakých národních výtečníků, státníků z nouze a poražených generálů. Jindy pod naši míru: tragika nepochopených a zneuznaných. Je někdy zapotřebí strašlivé síly, se státi sebou samým. Krom všeho ostatního je to doživotní boj s »co tomu lidi řeknou«. Neboť nezjevujeme-li se lidem nikdy sami, ale v průvodě svého obrazu, i jejich obraz v nejhlubším tichu naší duše je vždy skrytě přítomen: člověk není nikdy zcela sám v ráji srdce, a nesmírně mnoho závisí od toho, skrze koho labyrint světa je tam s ním. —

Jaroslav Kolman-Cassius:

Několik pražských soudců.

VI.

Projdeme-li zběžně naší galerii, vidíme, že člověk na stolici soudcovské, který slouží jedné spravedlnosti, může vypadati všelijak. Obléká si sice černý talár a pokrývá hlavu černou čepičkou, aby smazal trochu osobnost a zdůraznil službu, ale je mu to málo platné. Každá uniforma nedělá vojáka. Řekněme to přesněji: uniforma nedělá každého vojákem. Uniforma nebo česky jednotvárnost, byť byla sebe jednotvárnější, neudělá tuctového vojáka z člověka, kterému nechali iniciativu.

Soudcovské povolání nemá snad mnoho zdravého vzduchu, pohybu, volného času, vysoké gáže, ale zůstalo mu poměrně dosti iniciativy. Jakmile nějaká odpovědnost není příliš žádoucí, dají lidé člověku pokoj. Společnost popřává soudcům iniciativy jako špatně placeným důstojníkům poboční zbraně. Obecný zájem tím netrpí a jednotlivcům není oč stát. A tak zůstala soudcům iniciativa a tím schopnost vytvářeti volně své bytosti v prostředí těsném a uzavřeném. Zemský trestní soud je ještě sklenník, v jehož těžkém vzduchu mohou kvésti orchideje. Je z něho krok do sklepení, v němž bují houba zločinu. Bezkrevné stíny v trestaneckých halenách nejsou orchideje. To je rotácející se armáda ostříhaných Samsonů, bledá vegetace bez slunce, lidé, kterým spravedlnost vzala iniciativu jako se béře dětem z ruky škatulka sirek. Nemají-li lidé iniciativu, je nutno, aby byli očíslováni, ať chodí do kolečka na dvoře věznice nebo ženou útokem pod vlajícími chocholy slávy.

Ale nejdelší talár a nejčernější čepice na světě nemůže udělati číslo z člověka, jehož duše je stále kypřena svobodnými popudy. Může býti přikován na celý život k jednomu povolání železnými řetězy zvyku a na jeho hlavu mohou padati jednotvárné dny jako kapky v kobce Silvia Pelica na Špilberku, až mu vůle boží nenechá vlásku na hlavě a pedantický čas jen zub moudrosti v ústech. Může si vtisknout na lysou hlavu soudcovskou čapku sebe hlouběji a zahaliti se v talár až pod bradu, může svou tvář, která je věrnou kopií Voltairovy slavné busty, zakrýti zpola rukávem a ztlumiti blesky chytrých hadích očí kosým pohledem na zástupce žaloby, může pronésti sebe úředněji své »odvolací soud se poradí«, ukázati nám záda a zmizeti ve dveřích poradní síně se svými přísedícími jarým krokem čtyřicátníka, který jde někam na dobrou večeři, můžeme viděti odcházet starce a slyšet za dveřmi hlaholiti hlasy absolventů gymnasia, kteří se sešli po desíti letech, můžeme viděti jen samé všední známky a mnoho klamných úkazů, ale nemůžeme říci po tom všem, že jsme viděli jen jakýsi soud a jakési soudce, tři exempláře jednoho druhu, když jsme měli štěstí viděti

pana dvorního radu
Bohumila Šturmu,
předsedu odvolacího senátu.

Bylo by těžkým sebezapřením pro dobrého republikána titulovat někoho dvorním radou, když republika zná jen soudce, kteří mají hodnost vrchního rady, jak jsme také až dosud své portréty podpisovali. Ale lidský jazyk je konservativnější než lidské srdce, které již dávno patří jiné lásce, když ústa papouškují ještě staré vyznání a přísahy. I táborový řečník, který říká všem, kdo ho poslouchají »bratří« a »sestry« s takovou samozřejmostí jako beran volá na své ovečky, spolkne sliny a odkašle než řekne »občanko« krásné ženě, která je oblečena jako dáma. Největší bojovníci za lidská práva měli své slabé okamžiky, kdy měli sto chutí políbiti někomu ruku. Ještě dnes chodí mezi námi několik Girondistů, kteří naše občanky uvádějí ve zmatek, oslovujíce je »milostpaní«.

Vrchnímu radovi Bohumilu Šturmovi říká kde kdo »pane dvorní rado«. Republika nemá dvorních radů jako nemá šlechty, ale myslím, že některé staré zvyklosti jsou tak srostlé se starými lidmi, že jsou omluvitelny i v ústech republikánských. Je to shovívavost, která brání socialistovi, aby oslovoval babičku svého druha »soudružko«. Tentýž ostych, jenž zachovává několik důstojných zbytků minulosti, brání lidem, aby říkali předsedovi odvolacího senátu »vrchní rado«. Osobnost tohoto soudce vymyká se na první pohled suchému vertikálnímu hodnocení. Dvorní rada je vhodnější titul pro něho, neboť značí hodnost, která má historickou barvu, ovzduší, kvalitu. Dívajíce se na působnost a originalitu tohoto muže, nemáme dojem, že stojí na té neb oné příčce karieristického řebříku, ale pocit, že sedí ve středu staré odpovědné instituce, kam ho posadila obecná důvěra lidu a uznalost vlády.

Řekli jsme o jednom soudci, že v každé senátní síni, kde předsedá, je dobrá akustika. Osobnost dvorního rady Bohumila Šturmy udělá z každého senátu, jemuž předsedá, jakýsi soudní dvůr, t. j. prostředí, které v nás vyvolá všecky reminiscence a představy právních dějin. Sedíce na lavici odvolacího senátu a sledujíce rychlé, ale důkladně vyčerpávající tempo řízení, při němž se strany, obhájci a žalobci střídají, aby bez dlouhého odmlouvání s uctivou úklonou před soudcem přijali rozhodnutí o své stížnosti a učinili místo jiným, můžeme si hravě vybaviti v mysli obraz kočovných soudních dvorů v středověku, kdy knížata jezdila od města k městu a od hradu k hradu, aby na nádvořích rozbila stan pro spravedlnost a vyřídila krátce a dobře všecky bolesti celého kraje.

Něco z půvabu této spravedlnosti, která měla výhody cechovního řemesla před moderním průmyslem a která dovedla dělat práci spěšně, aniž ji napadlo dělati ji hůře, která odvážila trest za středověký pohlavek stejně pečlivě podle svých zákonů jako za podříznutého kupce, poněvadž její prakse byla v ustavičném živém styku s lidem, který dovedl vypěstovat

zdravou a tvárnou rutinu řemeslnou a nikoli strojní byrokratického mlýna, neboť této instinktivní neomylnosti zachovalo se v odvolacím senátu pana dvorního rady Bohumila Šturmy. Je to spíše dvůr než kancelář a jeho předseda je radou v starobylém smyslu slova: rádce spíše, než jeden ze stupňů úřednické hierarchie.

A můžeme si také zcela dobře představit, že tento hodnostář si právě sňal alonžovou paruku jako předseda nějakého poradního tribunálu na versailleském dvoře Ludvíků. Můžeme si představiti všecky odznaky odpovědné autority na této drobné, lysé hlavě, jejíž voltairovská tvář jinak nepředstírá žádnou zvláštní důstojnost, ale fascinuje přímo diváka jako umělecký typ.

Jsou lidé, kterým připomíná Mošnu v Molierovi a jiní, kterým se zdá, že tento obličej viděli na Donatellově soše florentského senátora. Tento úsměv tenkých širokých úst, přeškrtnutý nosem, jaký bývá ozdobou dravčích energií, kochajících se komickými stránkami života, oživoval stařeckou tvář filosofa ferneyského, autora »Republikánských idejí«. Ale mnohým čtenářům Balzaca se zdálo, že viděli tuto tvář mezi řádky »Lidské komedie«, když četli o »svatém« Popinotovi, který se dopracoval k tomu, že povýšil spravedlnost nad psané zákony, o dobráku Blondetovi, jenž zapomíná na peklo lidských vášní ve svém fantastickém světě květin, o sympatickém Michu, který byl vždycky práv spravedlnosti i při svých světských allurách.

K této vyjimečné tváři, k níž se u pražského zemského trestního soudu odvolávají obžalovaní i žalobci, odvolali se několikráte spisovatelé, když chtěli dáti lidský charakter něčemu, co stálo za řeč. Ano, osobnost i zjev soudce Bohumila Šturmy je druhou instancí v mnohých směrech. Ale pozorujme ho, když se k němu odvolávají ti, kdo se domnívají, že jim lidská spravedlnost ublížila.

Lidská spravedlnost nechce se dělati neomylnou; žádný obžalovaný nemusí trest přijmouti. Ale je pochopitelno, že musí býti někde nějaký muž, který by řekl její poslední slovo. V odvolacím senátu dvorního rady Šturmy padají tato poslední slova a činí konec sporům, pochybnostem, nejistotě. Soudce posledního slova nachýlí svůj trup s nepopsatelným kosým obratem hlavy k zástupci žaloby a přednese žalovaný děj a výsledek řízení první instance jako stručné, pohotové a názorné informandum vzorného lidového řečníka.

Z nejzamotanější historie je rázem dramatická zkratka s příslušnou pointou práva:

— »Tak tuhle přišel nějaký pan Dvořáček, to je obchodník tam a tam, prodává prý to a to, tadyhle k panu Lampenfiebrovi, který mu poslal tadyhle tu upomínku, aby mu zaplatil 450 Kč. A paní Lampenfiebrová nám tuhle o tom povídá, že tedy ten pan Dvořáček přišel a že ona stála v předsíni u kredence a držela podnos (takový nějaký tác) v ruce a (s podzdviženým hlasem, mžikaje očkama úkosem střídavě do spisu a na zástupce žaloby) po-ví-dá, že aniž řekla slova přistoupil k ní dotyčný pan Dvořáček a s otázkou »Kde máte toho svýho kriminálníka« vy-ra-zil jí mocným úderem tác z ruky, takže ji udeřil do čela a způsobil ji lehké zranění. A-le na-pro-ti to-mu pan Dvořáček tvrdí, že prý slušně pozdravil a jenom prý (sardonický úsměv a démonický záblesk v očích) je-nom prý trochu mávnul kloboukem a (s ďábelským důrazem) za-va-dil o podnos paní Lampenfiebrové, který jí vypadl z ruky. Ale tuhle nějaká paní Hlaváčková povídá, že zalévala na zahrádce květiny, když sly-še-la o-hlu-šu-jí-cí ránu jakoby do nějakého plechu a vi-dě-la, že něco jako po-pel-ník od kamen vyletělo z okna paní Lampenfiebrové. (A jako dobromyslnou persifláž radostného triumfu.) A když přistoupila blíže spa-třila, že je to tác, který je ohnutý ja-ko-by ně-ja-kým silným ú-de-rem!«

To už nehledí tyto bystré, blýskavé oči do spisů, ale vidí celý děj před sebou, jak jej předběžné studium opět zkonstruovalo ze svědeckých protokolů.

Dvorní rada Šturma je ze silné generace let šedesátých, která dala našemu veřejnému životu muže nadané fenomenální pamětí, kterou nic nedovedlo zničiti. Jsou živými kronikami, které chodí jako kuriosity mezi efemérními dětmi velké doby, po nichž největší události běží jako vítr po osení. Některý z nich jako Adolf Srb zanechal nám část toho ve svých knihách, neboť je historikem, ale on i ostatní z této po výtce historické generace nosí ještě většinu ve svých nezničitelných mozcích a proto snad těch několik málo hlav, v nichž jsou uloženy, mají nádherné profily. Mnozí z nich jsou věrnými druhy našeho pana dvorního rady. Stojí-li za podívanou předseda odvolacího senátu sám, bylo by zbytečno pěti chválu o jeho stolní společnosti přátel v jedné staroměstské restauraci. Zůstaňme však u krále Artuše.

Neodolatelná směs vážnosti a komiky vyznačuje přednes rozsudku nad stranami, které si vzájemně vynadaly, ačkoli je to vlastně jen střízlivá řeč práva. Ale dejte přečíst odstavec zeměpisné učebnice Coquelinovi, Guitrymu, nebo našemu Zakopalovi a uvidíte, co svede pouhý přízvuk a umění mluviti mezi řádky.

— »Odvolací soud neuznal za nutné trvati na opakování důkazů. Odvolání žalobce ani co do viny ani co do trestu se nevyhovuje, rozsudek se potvrzuje z důvodů první instance, k nimž odvolací soud ještě připomíná, že veřejné uvedení oněch skutečností na cti důtklivých ze života rodinného by stačilo k odsouzení podle § 489., byť i byla pravdivost jejich dokázána . . .«

To jsou studená slova, když je čtete na papíře, ale poslouchejte je, když je říká ta živoucí busta Voltaira, nakloněná k žalobci a pozorujte, jak on i jeho advokát stojí tu se svěšenými hlavami, jako kdyby byli kropeni jakousi silnou, ale vlahou sprchou spravedlnosti. A teď se otáčí tato šikmá nehybná postava, jejíž všechen život jakoby svítil jen v malých temných očích a v sarkastickém úsměvu, opačným směrem k žalovanému.

— »Ani odvolání obžalovaného co do viny se nevyhovuje a rozsudek i v tomto směru se potvrzuje a to z důvodů těchto —«

A žalobce a jeho zástupce zvedají hlavu, neboť vlahá sprcha tušuje již zase obžalovaného a jeho obhajce prudkou a zdravou koupelí, jejíž temperatura i přísada trestu je svědomitě odvážena. Má v pořádku svoje nástroje spravedlnosti, ony lékárnické vážky, na kterých odvažuje, co kdo řekl a jak to řekl, jako podstatné ingredience v medikamentech. Bývaly doby, kdy také vážil na decimálkách přečinů a metrákových vahách zločinů v příslušných senátech. Dnes na lékár-

nických vážkách přestupků převažuje spravedlnost prvních instancí, nebo jak se říká »soudců od okresu«. Je zkušený a virtuosní praktik, který se vyzná ve své chemické laboratoři. Všechny ingredience života už prošly jeho rukama, všechny již vážil jako pečlivý lékárník a čichá-li dnes ještě někdy k lékům před nalepením vignetky, je to více ze zvyku.

Někdy není kupec spokojen ani v lékárně »U druhé instance«, jak ukážeme příště. Tu se Voltairova busta za předsednickým stolem odvolacího senátu nakloní bokem k renitentnímu kupci. »S Bohem«, ozve se jako prásknutí dveřmi. Neminí se tím asi Hospodin, kterého vzývá soudce, jehož portrét jsme zavěsili do naší galerie jako první. Je to tak trošku jako »ke všem čertům«. Je to, jak se nám zdá také bůh Voltairův.

Národní hospodář

George A. Greenwood:

Pozbylo dělnictvo své duše?

Pan Greenwood jest vynikající člen Labour Party. Jeho kniha »Dnešní Anglie« se obírá společností po válce, a když asi přede dvěma roky vyšla, mnoho se o ní mluvilo a psalo.

Pozbylo britské dělnictvo své duše? Nikoli. »Proč se tedy obírati tou otázkou?« zeptá se snad někdo. »Protože,« odpověděl bych, »se zdá, že jest nebezpečí, že se tak stane.« A lze-li ještě to neštěstí odvrátiti, nyní je právě doba, rozhodnouti přesně, kde jsme a kterým směrem chceme jíti.

Člověk zpravidla slýchává pravdu mnohem raději od přátel než od nepřátel. Došli jsme nyní na své poválečné cestě až tam, že jest stůj co stůj třeba říci pravdu a podívati se jí do tváře. Tento článek se pokouší učiniti obé.

Bude tomu brzy sedm let, co se skončila válka a britský průmysl jest ještě stále v zříceninách. Svět »křičí hlasitě po zboží«, jak se onehdy vyslovil nějaký řečník, ale my nemůžeme zase dobýti svých zahraničních trhů; domácí spotřeba se scvrkla na míru žalostně nepatrnou. Vláda koaliční, dělnická i konservativní, všecky se pokoušely vzkřísiti a osvěžiti nás, ale marně. Za tento neblahý stav byli bychom rádi kárali vnější příčiny — neuspořádanost Evropy, zmatek v peněžnictví, skřípání mezinárodního stroje; ale potom se nám rozbřesklo, poznali jsme, že v podstatné míře musíme hledati odpovědnost blíže, doma — že se musíme podrobiti zkoušce také trochu sami.

Jeden výsledek — byly a jsou veliké rekriminace mezi zaměstnavateli a zaměstnanými. Britskému zaměstnavateli se řeklo, že jeho duch jest nehybný, jeho methody prý jsou zvetšelé, nepokračuje s dobou jako jeho zámořští konkurenti, nechce prý se vpravovati do změn, které se staly na světovém trhu. A co se zase říkalo o dělníkovi? Říkalo se, že prý je líný, že prý pozbyl způsobilosti oddati se práci s láskou a vytrvalostí, že prý nechce uznati společné odpovědnosti, že prý zapomíná na povinnosti i ke své vlastní třídě, zkrátka že prý také on musí nésti nemalou část viny za náš neblahý národní stav.

Takovéto posudky byly od dělnických vůdců odborových i politických a rovněž od přátel dělnictva odmítány velice důrazně, ale bez důkazu. Pisatel úvahy jest přesvědčen, že jsou ony výtky přehnané; vzešly asi spíše ze snahy najíti obětního beránka tam, kde ho není, který by vzal na sebe vinu za naši sociální bídu, než z rozumného a vážného studia situace samé. Ale dělnictvo musí se ve vlastním zájmu stejně jako v zájmu národa mužně vypořádati se současným stavem věcí.

Každý musí uznati, že u zaměstnavatelů i dělníků ochota chopiti se věcí jen mírně, byla po prvních záplavách vítězství docela přirozená. Národ prožil dobu velikého převratu a miliony dělníků byly po více než čtyři roky úplně vytrženy ze známého mechanismu denního běhu života, který jim urovnává jejich živobytí. Bylo by bývalo pošetilé očekávati v roce 1919 a 1920 nejlepší výkonnost od těchto vracejících se dělníků nebo od dohlížitelů na průmyslovou mašinerii. Ale čeho se mnozí z nich báli, to opravdu přišlo. Snadno nabyl, snadno pozbyl — to vědomí, které by už dávno bylo mělo vymizeti, zarylo se hluboko do duší lidských a zdá se, že je odtamtud ani nelze vypleti.

Ukazuje se, že staří lidé a muži prostředního věku to ani tak nedávají najevo, aspoň ne vtíravě. Vězit až příliš hluboko v dobré britské tradici, oddati se práci s celou duší a se zájmem. Ale u mladších je ta věc patrná. Číslice udávající nepřítomnost dělnictva v uhelných dolech jsou toho dosti zřejmým důkazem a každý správce na dole nebo kontrolor, s kterým jsem o věci hovořil, svaloval všechnu vinu na mladé. Nenadálé a úplné zaražení hovorů v dílnách lze přičítati podobným vlivům. A je zde věc ještě mnohem závažnější. Zaměstnavatelé a dílovedoucí mně ujišťují, že se zmenšenou chutí ku práci ruku v ruce jde docela jistě zhoršení výsledku — kvality vykonaného díla, což rozmnožuje naše nesnáze zejména na trhu vývozním a podrývá naši dobrou pověst jako velikého produktivního národa.

Na tomto místě jsem povinen připomenouti, co se na první pohled zdá pravý opak. Trvalá pohodlnost a lhostejnost ku práci a demoralisace, způsobená dlouhodobými podporami v nezaměstnanosti, protože naši zákonodárci, kteří by přece měli věc dobře znáti, neudělali opatření, aby na sklonku války a po válce dovedli čeliti nevyhnutelnému úpadku v průmyslu, byly příčinou, že se veliká část národa přímo znepřátelila s prací. Ale zase jest přemnoho těch, kteří jsouce bez práce, shánějí práci horlivěji než kdy jindy. V mnohých časopisech se občas ukazují obrázky, na kterých viděti dlouhé řady mužů čekajících, aby byli podděleni almužnou, ale nezapomínejme, že by se mohly ukazovati také obrázky s dlouhými řadami těch, kdož se hlásí o práci. Mám zprávy, že se o leckterá místa chudě placená ucházejí spousty žadatelů už za dvě tři hodiny potom, co byla místa vyhlášena; jednou se o místo, kde se nabízely sotva 4 libry týdenního platu, hlásilo 600 žadatelů a podnikatelé mi říkali, že u nich často prosívá o práci 100 až 300 mužů, kteří žádají, aby byli přijati. To však jen mimochodem. A teď zase k příčinám.

Psychologické vysvětlení toho, proč se dělnictvo samo, jak se říká, nevěnuje upřímně svému úkolu, není ještě skončeno poukazem na demoralisaci, kterou způsobila válka za první doby míru. Já aspoň vidím ještě dva jiné důvody, oba ještě nebezpečnější než prvý. Je to jednak u t k v ě l á v í r a u mnohých lidí, že, děj se co děj, britský průmysl m u s í stále býti na vrcholu světové konkurence. Takoví lidé jsou přesvědčeni, že se svět jistými mimořádnými opatřeními, která však oni sami nedovedou jasně vysloviti, může opět vpraviti do své normální dráhy, že budeme šťastni a že se nám zase povede tak dobře, jako bylo dříve, a že se nám naše nynější trampoty budou všecky zase jeviti směšně maličké a hodně vzdálené, jen co se rozplynou.

Druhý důvod jest mnohem důležitější. Je to stanovisko, na které se postavilo mnoho mých soudruhů posuzovatelů, kritisujících přítomný řád ve společnosti a průmyslu. Nelíbí se jim. Říkají, že je příkrý ve svém soudu, že svou silou poutá ponížené a skromné lidi, že boháče činí bohatšími a chudé chudšími, že otupuje a konečně i ničí všecky nejlepší a nejušlechti-

lejší popudy v člověku. »Proč pak bychom se měli přičiňovati«, táži se, »a obětovati své síly na zdokonalení tohoto řádu, abychom mu prodloužili život a dodali nových sil proti sobě a svým soudruhům dělníkům? Každá troška obnovené energie, kterou mu posloužíme, každý kousek charakteru a společného přičinění, které vynaložíme, abychom zlepšili nynější soustavu, krok za krokem zadrhuje kapitalistickou smyčku pevněji a pevněji okolo našich krků.«

Snad je tohle stanovisko přirozené, je však spolu i nebezpečné. Snad spočívá na správném instinktu, ale jeho výsledky jsou žalostné a politování hodné, protože člověku není možno býti v jednom směru života laxní a lhostejný a současně v druhém směru čilý a živý. A tak nedostatek chuti ke svému zaměstnání a vůbec k práci má ještě další následky. Jest to konec konců seslabení morálního citu, zanedbávání těch organisovaných společností, které jsou tu proto, aby konaly sociální služby, a úbytek podpory poskytované oněm věcem, které ze života dělají něco vyššího než pouhý boj o kus denního chleba.

Vím, že by bylo možná vyříknouti soud ještě mnohem přísnější proti těm, kdož mají ještě větší odpovědnost, a zejména proti velmi mnohým z vyšších středních vrstev. Ale britské dělnictvo nesmí zapomínati, že všecky útoky na chyby a poklesky protivníků předpokládají u dělnictva nárok na lepší a vyšší způsob života, kterého se dělnictvo domáhá.

Pracující lidé by měli dnes konati svou práci stejně horlivě a svědomitě, jako by pracovali za ideálního stavu věcí. První věc, o kterou dnes hlavně běží, jest odpověď na otázku: »Může se britské dělnictvo vymaniti z reakce, ve které vězí a která je utlačuje, a může vyvinouti novou, upřímnou oddanost k povinnosti — povinnosti nikoli jen k sobě samému, nýbrž i k sousedům svým?« Nemá nic jistějšího než to, že se taková oddanost požaduje od poctivých mužů a žen, ať souhlasí se soustavou, ve které žijí, čili nic. Pro nás, kdož chceme založiti Nový Jerusalém, jest nad jiné důležité a opravdu důležité vědomí, že se lhostejnost k povinnostem, ať je už její příčina kterákoli, odkazuje následujícím generacím, a bude-li se tak pokračovati, že se příštím generacím ubírá schopnosti, aby s prospěchem užívaly každé lepší soustavy společenské, která může vzejíti z té, o které přemnozí z nás věří, že již jest v úpadku a stojí před pádem.

Život a instituce

Franta Kocourek:

Konec jedné samosprávy.

Dospěli jsme posledně k 22. listopadu, kdy se dohodli delegáti většiny středních škol pražských a mnohých škol venkovských svolat na první dny ledna 1919 sjezd žactva středních škol do Prahy. Do sjezdu tedy zbývalo něco víc než měsíc času. Zbývá vypsat v hlavních rysech vývoj hnutí a jeho ztroskotání.

Nacionální moment — o němž jsme napsali, že byl nejsilnější — převažoval v prvních dnech převratu. V nacionálních sférách se nejdříve a nejplněji vybíjela nahromaděná energie. Nejenom ve studentské strážní službě, již jsme měli příležitost poznat, ale i ve škole: Studenti ve třídě většinou stáli v opozici proti černožluté barvě, proti Němcům, proti židům a proti socialistům — rozuměj nevlastencům. Řekli jsme již, že moment nacionální splýval s momentem protibyrokratickým. Tato opozice mířila na profesory, ředitele a na ducha střední školy vůbec.

Bude dobře tuto opozici analysovat, protože z ní se dají odvodit všechny složky samosprávného hnutí. Co je to rakušáctví? Studenti by byli odpověděli asi touto neohebnou definicí: »Rakušáctví je, když někdo drží s Habsburky a při tom je kostnatý byrokrat.« O první části definice nebudeme mluvit pro zmíněnou již popularnost a věnujeme se výkladu pojmu byrokratismu. Co je byrokratické? Pokusím se o výčet, aby vysvitlo, co vše šlo na účet pojmu »byrokratický«.

Byrokratické je hned od Adama počínaje, že škola byla šestkrát v týdnu a že vyučování počínalo přesně v 8 hodin. Byrokratické bylo modlit se před vyučováním. Zapisovat do třídní knihy, zkoušet a dávat známky do notesu. Ukládat veliké úkoly. Krátké přestávky. Úzké chodby. Zákaz pořádat zápasy na chodbách. Zákaz chodit v přestávkách před budovu. Zákaz zůstávat doma bez lékařského vysvědčení. Zákaz otvírat okna. Zákaz opisovat komposice. Zákaz číst při vyučování knihy. Zákaz vysvětlit profesorovi své mínění čili odmlouvati. Trestat přestupek. Napomínat. Vyžadovat pozornost a ticho a vědomosti. Pořádati tak zvané konference a psát v pololetí i na konci roku vysvědčení. Posílati censury. Nutit k návštěvě kostela. Nutit k členství v junobraně. Dávat karcery atd. — to vše bylo byrokratické.

Je snad patrno, že opozice proti takto a podobně pojímanému byrokratismu zasahovala v některých bodech t. zv. ducha střední školy, ale je snad také patrno, že opozice v mnohých bodech šla naprázdno, protože šla bez náležitého ujasnění pojmů a protože šla proti některým hodnotám, které s byrokratismem ve smyslu nadávky nemají nic společného, proti skutečným hodnotám, bez kterých není ani žádná dobrá škola ani dobrá žákovská samospráva myslitelna. Tady je také důvod, proč hromadná opozice studentská proti byrokratismu byla celkem málo plodná a slabá, a proč zůstali celkem osamoceni studenti, kteří vystoupili proti středoškolskému byrokratismu vážněji, hlouběji a šířeji.

Jsme svobodni! Dobrá. Budeme sami rozhodovat o svých věcech. Nejlákavější představou mnohých studentů tenkrát byl zánik školy, pokud znamenala instituci naučenou a vlastně i výchovnou. K tomuto momentu se dnes málo kdo přizná, ale tak to skutečně bylo dlouho na začátku. Škola jevila se nám jako instituce spíše společenská — a takto byla nejen přijatelná, ale dokonce milo v ní bylo pobýt. Vyučovací hodiny byly vlastně pouhými přestávkami mezi důležitými akcemi, jako hlasování třídy, volba delegátů, volba zábavních kroužků, hlasování o tom, kdo vedle ředitele by se ještě měl odstranit z ústavu a podobné rušné podniky, jež se odbývaly ve vlastních přestávkách. Ale ani ve vyučovacích hodinách se neustalo v politickém jednání. Na chodbách se scházeli výkvětové třídy a pokračovalo se v tom, co se započalo v přestávkách. Byli jsme samostatni. To znamenalo, že ani ředitel, ani profesoři neměli nad námi moci. Karta se konečně obrátila a my se na to příliš dlouho těšili, než abychom nádhery takové situace nevyužili na plno podle svých sil. Ano, duch střední školy se změnil. Otroci se stali pány. A tito páni dělali to, co dělají všichni otroci, když se stanou pány. Jenomže jsme byli mladí a nezkušení i dobrosrdeční: ale mýlil by se, kdo by se domníval, že tato revoluce nebyla krutá proto, že v ní netekla krev.

Stále třeba zdůrazňovat, že středoškolský převrat je sice hnutí spontánní, ale nikoliv davové. Toto hnutí

neslo v každé třídě jenom několik jedinců, obyčejně silných individualit. Byli to uvědomělejší hoši a dívky, které hodina převratu nezastala nepřipraveny. Takové studenty a studentky nutily poměry už v nižších třídách k přemýšlení a k ujasňování různých věcí, které je především lidsky na střední škole bolely: poměr profesora k žákovi, poměr školy k rodině, neživotnost vyučování, nedostatky střední školy jako ústavu výchovného a jiné věci, jež budou tvořit základ nové střední školy a školy vůbec. Pokud takové studentky anebo studenti nepracovali ve svém okolí už dříve, tedy začali hned den po převratu: vždyť to byla samozřejmá a skvělá příležitost k uplatňování lepšího, co bylo v nich. Je přirozeno, že musili tito první být aktivní. Jiní smýšleli o samosprávě také dobře, ale jejich passivita jim bránila, aby vedli. To byli podpůrci aktivních, kteří organisovali. Ale ostatní — šedesát—sedmdesát procent třídy — byli indiferentní. Obstarali sice početné obecenstvo, přiměřený randál a učinili zadost voličské povinnosti, ale pro hnutí vlastně od počátku neznamenali nic a postupem doby znamenali stále větší přítěž a překážku hnutí — o tom vám budou vyprávět všichni, kdo v samosprávě opravdu pracovali. Hned v prvém článku označil jsem za jednu z kardinálních příčin ztroskotání samosprávy povrchnost, nepromyšlenost a nedomyšlenost studentské oposice proti byrokratismu. Druhou kardinální příčinou ztroskotání byla lhostejnost a konservativnost převážné části studentského kolektiva.

Je na čase promluvit o profesorech. Znamenali od počátku samosprávy negativní položku. Není těžko pochopit to, když víme, jací vlastně jsou a jací zvláště byli za války, ale přece je podivuhodné, jak ve veliké většině byli neschopni hrát v reformním studentském hnutí nějakou kladnou roli. Že nemohli být nadšeni divokou a anarchistickou křivkou, jíž se řítila žákovská samospráva, skoro všeobecné ignorování učení v tomto ohledu byl málokdo z massy protirevolucionář — nepořádek vnesený nejen do vyučování, ale i do přestávek, nervosita a odbojnost ovládající žactvo, odboj především proti profesorům namířený — to vše profesorům mohlo vnuknout jen málo sympatií — a tomu se nikdo nebude divit. Ale: jak je možno, že takoví dospělí lidé nepochopili, co je v tomto hnutí kladného, co je v mladých jejich svěřencích touhy po lepším, co zkřivených páteří se snaží o vzpřímení, co křivd žádá o zadostiučinění, co mladých bytostí touží po zdravějším vzduchu ve školních síních a po plnějším životě, který byl studentům ve staré střední škole odpírán! Kdyby jen trochu byli profesoři projevili porozumění, jen trochu kdyby byli podepřeli studentské pracovníky pokud vážně usilovali o reformu! Nedalo by se uvést mnoho výjimek z tohoto pravidla. Ale nejenom měli profesoři povinnost přijmout něco z návrhů studentské samosprávy, jak vyvstávaly překotně a neurovnaně den za dnem — oni jako staří a zkušenější měli přece povinnost sami přinášet návrhy a být iniciativními se stálým zřetelem k tomu, aby se vše dělo pro dobro studentů. Profesoři — bez nejmenšího kantorování — měli podepřít samosprávné hnutí studentů a měli pochopit, že je to nejen v zájmu studentů, ale i v zájmu jejich a v zájmu celé střední školy. A zatím, jak se profesoři zachovali?

Především hnutí ignorovali, patrně ze starého instinktu nevšímat si studentské akce, aby snad »nahoře« z toho nebyly nepříjemnosti. Ujišťuji vás, že toto bylo první stadium, byť podvědomé. Za druhé profesoři hnutí ignorovali proto, že bylo zřetelně a skoro na celé frontě namířeno proti nim. V takových případnostech je u profesorů ignorování obvyklým stanoviskem, které má svou tradici. Jedno ze základních pravidel, jímž se řídí hlavní kádr profesorů, je pravidlo navádějící k tomu, aby se nikdy se žákem nedebatovalo. Diskuse na středních školách je zjev vskutku revoluční a znamená nástup epochy demokratické. Diskutuje-li profesor se žákem, cítí se obyčejně být málo profesorem a suverénem. Třetím důvodem ignorování mohl být odůvodněný odhad profesorů, že co studenti začnou, brzo skončí. Tenkrát se náhodou mýlili, ale to na jejich stanovisku k samosprávě nic nezměnilo.

Když hnutí hrozilo trváním delším než jepicovitým a růstem místy pozoruhodným, byli profesoři nuceni k jakémusi zájmu. U většiny byl pokud možno záporný a destruktivní. Povýšená kritika, ironické poznámky. Viděli jen chyby, nerozeznávali přednosti. Jmenovali jsme dvě kardinální příčiny ztroskotání samosprávy: povrchnost pojetí a indiferentnost velké části studentů. Třetí příčinou byli profesoři svým poměrem k samosprávě.

Rozdělili jsme v prvém článku zhruba profesory na tři skupiny. O jedné z nich jsme právě promluvili. O druhé skupině jsme tehdy řekli, že měli ke studentům vztah, ale že ho nemohli anebo neuměli uplatnit v celkovém systému, který ovládal střední školu, a zvláště tam že selhávali, kde jejich pomoci studenti nejvíc potřebovali. Každý uhodne, že profesoři takového druhu nezůstali neúčastni studentského hnutí. Ale ačkoliv jich nebylo původně málo, postupně odpadávali, protože samospráva byla těžším oříškem, než se mohlo zdát na první pohled. A ti, kteří zůstali myšlence samosprávy nakloněni, nemohli anebo neuměli pro myšlenku něco kladného znamenat. Většina z nich hnutí nevědomky překážela. Hlavně proto, že profesor je i v nejlepších vydáních často bytost, která terorisuje a oktrojuje svoje rozumy každému, aniž je si vědoma toho, že znásilňuje. Patří to k charakteru profesorství — jeden z automatických rysů každého kantora. V samosprávě to znamenalo především to, že profesoři se nedovedli vmyslit do duše a potřeb studenta a dělali nikoliv studentskou samosprávu, ale samosprávu osvícensky profesorskou. Toto dobré mínění ve většině případů neposílilo život samosprávy. Často ji tlumilo, aneb obracelo nepatřičným směrem, čili rušilo.

Třetí kategorie profesorů byla kategorie nejvzácnější: profesoři, kteří vyciťovali, co studenti potřebují, kteří se studenty skutečně žili, znamenali vůdce, oporu a to, co studenti na střední škole milovali. Mezi nimi nejméně bylo těch, kteří uměli nalézt nejvhodnější formu pro styk se studenty: neboť jiní mezi nimi se znemožnili neukázněným radikalismem. Tito poslednější měli ovšem nyní větší možnost práce, než za Rakouska před převratem a proto byli kladnější položkou pro studenty, než dříve. Dohromady pak tento typ profesorů byl oporou samosprávného hnutí. Měl jednu podstatnou chybu: bylo takových profesorů nekonečně málo. Tam však, kde se potkali čilí a uvědomělí studenti s takovým profesorem, zapustila samospráva kořeny, a když voda chaosu opadla, zůstaly tu kousky ryzího zlata: bylo jich třeba málo, rozptýlených a nestejných, ale byly to hodnoty, ze kterých vzcházelo

světlo a teplo. A z poznatků o spolupráci takových profesorů se studenty vyjde i na příště budování samosprávy.

Abychom nastínili některé styčné body mezi profesory a žáky. Někteří profesoři si hlavu dlouho nelámali. Když se delegáti třídy domáhali občanské svobody, povolili profesoři a dovolili studentům, aby si sami dělali dozor v přestávkách na chodbách: tím se profesoři zbavili velmi nepříjemné pro ně povinnosti. Tím také bylo obyčejně vyčerpáno jejich úsilí samosprávné. Delegáti třídy usnadňovali v podobném smyslu i jiné povinnosti profesorům: sami dohlíželi na mravy třídy, navrhovali tresty, popřípadě i známky. S počátku to šlo obdivuhodně: vážně a radostně, s nadšením. Postupem času však se i v takových věcech musili profesoři ujmouti svých funkcí, o čemž hned více. U jiných profesorů šel zájem dál: poradili delegátům, když byli na rozpacích nebo v nesnázích. Súčastnili se podniků samosprávy, třeba passivně — stará zbabělost profesorů jakožto zvláště uzpůsobených tvorů a státních úředníků hrála i tu svou význačnou úlohu. Jiní profesoři prospívali hnutí už tím, že se ve sborovně nevyslovovali proti němu, jakož u většiny bylo zvykem. Oni nejstudentštější profesoři byli tribuny samosprávy ve sborovně — a tím nejpodstatněji umožňovali samosprávě život, růst a zdokonalování.

A nyní zpět ke studentům. Delegáti ze třídy a jejich osud jsou živoucím ukazatelem vývoje samosprávy. Nejdřív osoby vážné, skoro kněží a vojevůdci, mají autoritu a vliv na profesory i na massu, vlnící se za nimi v lavicích. Když to trvalo déle než týden, vznikaly ve třídě proudy, jimiž bylo na autoritě delegátů ubíráno. Uznejte také: bylo by to bez opposice zábavné? Delegát mohl být ovšem silným jedincem. Tehdy udržel vládu věcí studentských ve své ruce a dirigoval hnutí navzdory opposici. Těchto opposičníků bylo čím dál víc. Buďto neuznané veličiny, nebo zástupci oné hrozivě veliké massy indiferentních, zástupci těch, kterým se na příklad líbily všelijaké legrace z hnutí vyplývající, kteří se však vzdalovali práce a odpovědnosti, jakmile šli delegáti hlouběji a jakmile zvláště začali vrtat u kořene, t. j. na charakteru studentů samých. V davovém hnutí někdy ani silný jedinec neobstojí proti proudu. A silných jedinců v samosprávě ani nebylo tolik. Opposice věcné bylo nepatrně — za to křiklounů na všech stranách. A proti těm, kdo chtějí ukřičet, se těžko pracuje, zvláště jsou-li v přesile. Delegáti počali být všelijak podmíláni, podezírání a sesměšňování. Třeba jen pro psinu byla jejich důvěra ve třídě podlamována. Vypisovány stále nové volby. Jejich bouřlivost však se neozývala onou vášnivostí, pramenící z touhy po práci pro lepší školu, jak to bylo skoro bez výjimky všude na školách ve dnech převratových. Začalo se mluvit pro mluvení, nevážnost většiny se drala do popředí a sypala se jako písek do očí delegátů a jejich věrných. Tím vším počali studenti ztrácet i ty posice, kterých z počátku dobyli proti profesorům. A profesoři u většině se radovali — jejich srdce po starodávnu nebylo na straně studentů revolučních, i když tito bylo výbornými žáky — jejich srdce přálo rozkolníkům. Měli naprostou oporu pro své pohrdání ve skutečnosti, již mohl každý sledovat den ze dne. Mohli tito profesoři ukazovat na zmatek, který se množil v řadách reformátorů. Mohli se pro své negativní smýšlení dovolávat všech zjevů tragikomedie, v níž se samospráva stále bezpečněji rozpoutávala, a za krátkou dobu byli všichni svědky toho, jak studenti sami strhli oponu nad jevištěm samosprávy. Mám po ruce mnoho materiálu z různých škol pražských i venkovských a lituji, že nemohu některý materiál v rámci tohoto článku otisknout. Ze všech dokumentů je patrno, že hnutí prodělávalo vývoj všude téměř stejný, s počátku veliké naděje, chuť do práce, zátopa hádek, štíření osobní, skupiny a skupinky a pomalý rozklad.

Vedle zájmů úžeji školských, jak jsem je heslovitě nadhodil v druhém článku, uplatňoval se proud sebevzdělávací a zábavný: zakládány čítárny a tam demonstrativně vyvěšeny politické časopisy, které dosud neměly do školy přístupu. Navštěvovány byly málo. Zakládány všelijaké kroužky a sekce, hudební, recitační, přednáškové, tělocvična anebo větší místnost na ústavě posloužily jako sál. Studenti — někde s pomocí profesorů — sestavili program a sami jej prováděli před obecenstvem nejširším, jaké do té doby školské prostory zažily: studenty, jejich známé, příbuzné, rodiče, tetičky, babičky strýčky — a to byla největší novinka a nejvýznamnější, že rodiče a rodina byla uvedena bezprostředně do školského ovzduší. Na této základně vyrostlo ze samosprávy mnoho, co už nikdy nezahyne. Odpolední besídky a všelijaké jiné podniky hostily a seznamovaly však nejen žáky různých tříd mezi sebou, nejen rodiče studentů navzájem, ale také daly možnost, aby se mimo dávání pětek a zapisování do třídní knihy seznámili jednak profesoři s rodiči žáků, jednak žáci s profesory. A tato stránka samosprávy také vlastně jediná přežila pád samosprávy. Tato stránka se svou životností ujala a trvá dosud na mnoha ústavech. Říkává se tomu samospráva. Víme, že není. Je to milá a cenná troska rozsáhlé myšlenky samosprávy.

Co zbývá? Říci, že ke sjezdu v prvních dnech ledna 1919 děly se horlivé přípravy. Venkov vytrval ve své svěžesti a pracovitosti. Venkovským studentům nebylo mnohé přežitkem, jako studentům pražským. Zvláště nutno podtrhnout důkladnost a svědomitost, zanícení a opravdovost i originelnost studentské samosprávy na středních školách venkovských. Praha byla mašinou, která spojovala, zpracovávala, organisovala, ale mnohdy za venkovem byla pozadu. Tak i nacionalism venkovských studentů byl promyšlenější, čistšího zrna, než v Praze. Otázka náboženská hrála na venkově mezi studenty úlohu, zatím co v Praze jí vlastně nebylo. Venkov pracoval niterněji, zásadověji, pomaleji. Brzo začal, dlouho vytrval proti Praze, kde se rychle vznesla výbušná vlna, aby se brzo lomila a roztříštila.

Když došlo ke sjezdu středoškolského studentstva ve dnech 3., 4. a 5. ledna 1919, vypadala situace hnutí asi takto: Delegáti třídy ztráceli svůj původní význam průbojný a vedoucí. Stávali se stále více osobnostmi, které měly na starosti gratulovat profesorovi, když měl narozeniny, svátek nebo něco podobného. Chodili prosit za třídu, aby se toho dne z nějakých příčin nezkoušelo. Na tom se obyčejně vyčerpávala jejich funkce. Nesmí se zapomenout, že postupně odcházeli do ústraní ti studenti, kteří samosprávu, t. j. především život ve třídě probudili a kteří ho dirigovali. Schopní ustupovali stranou: méně schopní anebo studentské samosprávě v podstatě nepřátelští nastupovali. Za jejich režimu nadešla doba hračičkářství

všeho druhu. Všechno hrozilo propadnout formalismu obyčejně bez obsahu. Sledovali jsme poněkud šavličkářství studentské ve druhé části článku. Řekli jsme, že se s ním shledáme později: nuže, jsme na místě. Šavličkáři se objevili na jevišti. Jejich vystoupení bylo do jisté míry oprávněno, protože nesli v čele heslo kázně. A kázně bylo rozháranému studentstvu třeba. Ale brzo se ukázalo, že nepřinášejí klad. Jejich způsob udržování kázně měl všechny nesympatické prvky militarismu. Vojáčkovali, byť i v civilu. Zřizovány soudní senáty. Do těch přiváděni provinilci a souzeni. Oh, zajímavá podívaná to byla, jací lidé a jaké lidi a jak soudili. Vzpomínky na osudy revolucí z historie byly vyvolávány každou chvíli, když jste byli přítomni studentským soudním senátům. Předseda seděl za katedrou a mluvil jménem zákona. Po stranách dva—tři kolegové poradci. Ani o pochopy nebylo nouze. Zdá se vám to hraním? Ano, ale bylo to vážnější, než si myslíte, neboť rozsudky tohoto senátu byly směrodatné do veliké míry pro sbor profesorský. Před soudní senát se dostali pro nejrůznější přestupky postupně všichni opravdoví revolucionáři, všichni ti, kdo ústav probudili. Probuzený dav se měnil v bestii a její vlastnosti se nejlépe projevovaly v instituci soudního senátu. Konservativci slavili vítězství a směli za potlesku většiny odsuzovat k trestům za maličkosti studenty, kteří pro ústav opravdu něco znamenali.

Soudní senáty — vyvěšení černé tabule dole na chodbě ústavu a oznamování jmen všech delikventů, kteří budou toho a toho dne soudním senátem souzeni . . . a jak byli odsouzeni . . . to už je jeden z posledních výběžků aktivnosti v samosprávě. Ostatek byl passivní, pracovníci znechuceni, ale ke sjezdu přece došlo a nebyl malý. Dostavilo se 400 delegátů z ústavů v celé republice. Řada významných hostí. Samospráva umřela na úbytě. Sjezd ustavil Svaz středoškolských studentů. Shrnul požadavky a formuloval všechny snahy, které se v hnutí projevily. Ale hnutí ztratilo vnitřní sílu. Nadšení opadlo, chuť k práci nevytrvala — čtvrtá kardinální příčina. Byli tu representanti, stanovy, program. Ale nebyl tu život. Ten už odešel před sjezdem a rozložil se do široka zpět do neorganisované massy a čeká, až přijde někdo, kdo ho vzpruží a soustředí.

Po sjezdě práce ochabla. Chodily ze všech ústavů dotazy. Žádány informace. »Informuj mě o ústředí!« — »Organisace hotova, jen ústředí mlčí. Stanovy nejdou, protokol schůze nejde.« Nepracovaly ani ústavy — které se spoléhaly na Svaz, ani Svaz nepracoval. Vyšlo několik čísel »Ruchu« s tendencemi uplatnit literární, najmě básnické výplody. »Ruch« shasl. Kolegové v ústředí, nenacházejíce opory v ústavech, ochabovali. Tak shasínala studentská samospráva.

Tento neslavný konec odradil a zklamal. Ale kdo se umí dívat hlouběji a kdo se nedal splést chybami a efemérností tohoto prvního samosprávného hnutí mezi středoškoláky, ten poznal, co tu bylo života, síly a hodnot. Samospráva studentská je věc budoucnosti. Chcete-li poznat, jaké bohaté a obsažné je to téma, přečtěte si některé moderní práce našich lidí, pracujících v tomto oboru. Uvádím aspoň tři: Mužíkova kniha »Rak volné školy« (vydal Náš Směr), Velemínského práce o samosprávě škol amerických a nejnovější práce Václava Příhody, vyšlé v časopise »Střední školy« i ve zvláštním otisku. Poznáte, jaké pole možností samospráva studentů skrývá. Jak se uplatňuje v zemích, kde byli už v minulých stoletích žáci vedeni k svobodě a samostatnosti. U nás tomu tak nebylo: A to je nejhlavnější příčina ztroskotání středoškolské samosprávy u nás.

Literatura a umění

Jan Klepetář:

Revue kouzla zbavená.

U nás jsme revui poznali hodně pozdě. Znali jsme sice výpravné balety i výpravné hry, ale onen specifický scénický genre, kterému Paříž dala jméno »revue«, objevil se u nás vlastně teprve v Areně na Smíchově, kde byla provedena první revue v Praze (»Evropa o nás ví«).

Domovem je revue v Paříži. Vyrostla na zříceninách kabaretu, který ztratil dech a nemohl dál. Chtělo se nejen slyšeti kuplet, vyslechnouti chanson, chtělo se také něco vidět. Ze snahy po spojení kabaretních solových čísel něčím pro oči vznikla revue. Výpravné hry, jimž zůstalo věrno dodnes jedině divadlo »Châtelet«, změnily se v nový scénický genre tím, že do nich byl zanesen kuplet, že byly zbaveny děje, který hravě nahradilo libovolné thema. V revui nezáleží tak na thematu jako na výpravě a dobrých solistech. Není podstatného rozdílu mezi revuí, která se jmenuje »Un soir en Folie« nebo »Bonjour Paris!«, a v revui »Très excitante« nebo »Sans chemise« není o nic víc pikantností než v těch předešlých dvou.

Ano, to ještě přinesla revue: pikanterii, která dovede jít až k nechutnosti. Obnažila nejprve baletkám břicho, pak prsa a teď je svlékla celé. Nahradila (alespoň v Paříži) tanec přehlídkou ženského masa. Ke cti Anglie budiž řečeno, že v »Hippodrome theatre« v Londýně mají všechny baletky (revue si z nich udělala »Girls«) oděv, který je neprostituuje.

Budiž předem řečeno: nahé pařížské tanečnice vůbec nesouvisí s problémem nahoty na jevišti. Zde rozhoduje účel. (U nás musily mít trikoty bacchantky v Lerberghově »Panu«, ale nemusely je mít Hašlerovy tanečnice z »Variété«.) A v takovém podniku jako »Folies bergère« nelze přec pochybovati o účelu. Jméno »Folies Bergère« neproniklo do světa pro znamenité výkony umělecké, ale pro ony bursy na nevěstky, jež jsou pořádány večer co večer v promenoiru. Obliba revuí netkví v obsahu, neboť revue jsou si podobné jako vejce vejci. Ani není revue nějakým moderním útvarem jevištním, který by vytlačil Shakespeara a Aischylovi zlámal vaz. Shakespeare a Aischylos jsou tak moderní, že je lze přiblížiti modernímu cítění uměleckému. Naproti tomu všechny revue, které jsem viděl, scenoval asi nějaký kyčař. V Paříži, v Londýně, v Berlíně, ve Vídni, v Budapešti (Prahu nevyjímaje) — všude se pozná na revui spolupráce nějakého kyčaře a všude by se sneslo na ceduli: »Kostýmy navrhla firma X. Y.« To je styl. Nemluvte, prosím, v souvislosti s revuí o moderním umění!

*

Neposuzuji jednotlivostí. Bylo by smutné, abyste za čtyři hodiny pobytu v divadle neviděli něco, co upoutá. Nikdy však neupoutá to »revuální«, ale právě naopak to, co dodalo divadlo. Ve »Folies bergère« je sensací čer-

noch Habib Benglia, ale probůh, to je přec náš první evropský »Císař Jones«, v »Palace« je sensací Raquel Meller, ale probůh, to je přec umělkyně koncertního podia, pana Grocka přec známe jako varietního výstředníka, Chevalier je přec bývalý kabaretier — kdo, kdo prosím je »revuálním« umělcem?

Ach ano — byl bych zapomněl — mademoiselle Mistinguett se k tomuto titulu hlásí. Ale mademoiselle Mistinguett má sice nohy, jež si pojistila na milion dolarů, ale má naprostý nedostatek hlasu a ve svých dvaapadesáti letech působí dojmem manekýnky pařížského módního domu. Mademoiselle Mistinguett je obdivována a soudí se na její erotické kvality. Viděl jsem mademoiselle Mistinguett ze vzdálenosti půl metru a po tom všem, co o ní mluvil svět, seznal jsem, že buď nedovedu oceniti ženskou krásu nebo že mademoiselle Mistinguet je nadprůměrně ošklivá.

To je jedna »revuální« hvězda. Célebrité! — A Gaby Montbreuse? — Prosím, podejte jí honem mentolový bonbon, sice chanson »À tes amours...« nedozpívá.

*

Na revui (mluvím teď jen o pařížské revui) je sugestivní atmosféra, kterou vyvolává. Parfumy, nahá těla, chanson, křiklavost barev — ano, to uvádí člověka do stavu, kdy prostě a primitivně vnímá a nesoudí. Revue každou soudnost a priori vylučuje, neboť revue chce bavit. Jde na smysly, ne na nervy. Čich, chuť, zrak, sluch pracují. A pak pohlaví. Všecko je v pařížské revui. I ty dvě nahé dívky přivázané na rožeň, které denně Raguneau ve »Folies bergère« opíká, a o nichž vám pak pan Lemarchaud důvěrně prohlásí, že jsou voskové. Ale to musí být. To je tak přirozené, jako když vám v prvotřídním pařížském nevěstinci ukáží jakousi moderní mučírnu a s ohromným klidem sdělují: »C'est perverse, monsieur. Ça conte mille francs.«

Atmosféru pařížského music-hallu nenajdete jinde v Evropě. Tolik nevěstinců a prostitutek jako v Paříži nenajdete však také jinde v Evropě. Tato atmosféra není nic moderního ani nového. Není jinde, protože scházejí předpoklady, které ji vytvářejí. U nás se sedí při revui (ve »Variété« a nyní v »Rokoku«) u sklenice piva. To je ráz naší revue. V Paříži jsou ve všech revuálních divadlech sedadla a přece tam je nálada. Naše obecenstvo přijímá celkem stejně Shakespearova »Macbetha« jako revui »Bez košile«. Rozdíl je v tom, že při revui se pije pivo za představení a při »Macbethu« v přestávkách a že se u nás pivo stalo národním nápojem, kdežto Francouzi jsou přesvědčeni, že je in vino veritas.

*

Revue způsobila mnoho zmatku v Evropě. Našli se estetikové, kteří od ní očekávali dokonce obrodu dramatu a divadla a kteří byli ochotni chváliti pana Gémiera za to, že národní divadlo »Odéon« propůjčuje na několik týdnů v roce pro revuální představení. Tito vyznavači revue poukazují na dnešní krisi v divadle i v dramatě a na jedné straně nacházejí východisko ve filmu, na druhé straně se shlédli v revui.

Rozvážnější hlavy, k nimž patřil i předčasně zesnulý Louis Delluc, poznaly, že film je umění úplně jiného druhu než divadlo a že stejně jako by bylo neúčelné, aby Tom Mix na svém bujarém oři vjel na jeviště Comédie française, je stejně nesmyslné filmovati Shakespeara nebo dokonce Molièra. (Film »Tartuffe« bude i v Praze předváděn.)

Delluc a po něm jiní formulovali správně zákony umění fotogenického, a chaos, který se pomalu stával nebezpečným pro divadlo i pro film, byl zažehnán. Předvádí-li se i dnes »Miracle des loups« nebo »Salambô« ve Velké opeře francouzské, není to vítězství filmu nad hudbou nebo dokonce porážka divadla. Je to hold Francouzů francouzskému geniu, a kdyby dnes žil Foucault, myslím, že by vzbudil touž pozornost jako »Miracle des loups«, a že by mu bylo dovoleno zavěsiti své kyvadlo na strop Opery a dokazovati, že se země točí.

Pokud běží o poměr divadla a filmu, stává se dnes již jen zřídka, že se zaměňují pojmy. Ovšem divadelní revue nenašla dosud svého Louise Delluca, který by určil její meze a obmezením vypracoval genre. Bylo by pošetilé domnívati se, že revue vytlačí klasické umění a že její vpád na ony scény, kde hovořívali ústy herců básníci, bude úspěšný. Gémier, když strhl masku, prohlásil konečně, že revui vzal do »Odéonu« jen z důvodů finančních a že to naprosto netvoří jeho program, neboť »Odéon« chce zachovati dramatu.

Myslím, že je velmi nepravděpodobné, že by se revue, která je v podstatě nedramatická, mohla sloučiti s dramatem, jehož funkce je úplně jiná. Drama působí problémem, obsahem i formou na duši, revue působí pouze na smysly, nechávajíc celou psychickou sféru úplně stranou.

Daleko spíše mohla by revue konkurovati mluvícímu filmu, jenž ovšem vždycky bude míti tu přednost, že bude mít o b s a h, kterého revue (jež u nás má jakés takés dějové pásmo k vůli dávce ze zábav) vůbec postrádá. Film je útvar v podstatě epický, drama je koncisní uzavřená forma, revue je nahodilou snůškou obrazů, jež vlastně vůbec nesouvisí a jejichž účelem je jedině z á b a v a obecenstva. Revue je dobrý divadelní obchod, ale revue není (jakožto celek) divadelní umění. Revue může ve svém genru vytvořiti věci velmi pozoruhodné, ale nenahradí drama stejně jako nenahradí film, neboť podstatou každého umění je jeho jedinečnost.

*

Je zajímavé, že do středu Evropy nepřinesla revui Paříž, ale Amerika. Praha ovšem byla závislá především na Paříži, ale Berlín příkladně má svého Erika Charella, který v »Grosses Schauspielhaus« vytvořil již druhou revui (první »An alle!« měla fenomenální úspěch), a Budapešť by si jistě byla ráda zachovala pana Haskella, kdyby její možnosti dovolovaly vůbec zachování něčeho tak nákladného a rozměrného jako byla revue »Halló, Amerika!« ve »Fürvarosi operett-szinház«.

U nás revue nenalezla dosud ani divadla ani podnikatele ani režiséra. To, co se děje v »Areně«, je spíše náhražka kabaretu než revue, a několik původních vtipů nemůže zachrániti nepůvodnost celku. Jisto však je, že představení »Areny« mají své obecenstvo a své ctitele. Toto obecenstvo patří však spíše předměstskému divadlu než revui a chodí do »Areny« stejně na revui jako na operetu a jako by chodilo na cokoliv jiného, co se v tomto divadle ještě bude dít. Je přirozeno, že revue »Areny« nemůže se ani zdaleka přiblížiti revui zahraniční, neboť »Arena« nemůže disponovati prostředky, které lze označiti jako minimální k revuálnímu provozu. Smutné »Arena-girls« nemohou za svých 15 Kč za večer dělati to, co dělají »Hoffmann-girls« za své pohád-

kové honoráře. Zde scházejí prostě prostředky k rozvinutí něčeho většího a opravdová revue potřebovala by opravdového revuálního divadla.

Jediný vážný pokus o revui učinil u nás Karel Hašler svými importovanými nápady ve »Variété«. Myslím také, že Hašler je u nás jediný schopný revuální režisér. Má alespoň tu zásluhu, že tam, kde se nedostávalo sil, projevil úctyhodnou vůli.

V divadle jako je »Arena« budou revue za deset let vypadati stejně jako dnes, neboť toto divadlo neumožňuje nějaký vzestup. Prostě divadelně-technicky. A protože na toto divadlo je u nás revue odkázána, je tím dán předem její osud. A až ten bude naplněn, pak snad se dostane Praze skutečného revuálního divadla. Do té doby si Evropa najde jiný výrazový způsob divadelní zábavy a revue v Praze zbude jako živá ukázka něčeho z »anno dazumal.«

Slovanstvo

Jaroslav Adlof:

O věčném studentu ruském.

Nesešli jsme se dosud osobně s oním proslaveným »věčným Židem«, takže nevíme, co je doopravdy na té jeho věčnosti nesporného, ale někdy nám tak připadá, že jsme kdysi, ve své mladosti už, čítali o jednom člověku rodu slovanského, kterýžto člověk jakoby žil nezměněn od dob Petra Velikého až dodnes. O člověku, který pohybuje se dnes ve světě celkem stejně jako tenkrát, zabývá se stále stejným způsobem problémy, stejnými, vždy jen poněkud své době přizpůsobenými, a řeší a nedořeší své problémy stejně tak, jako je řešil a nedořešil tenkrát.

Myslíme tu na studenta ruského, jak se nám stejný a nezměněný ukazuje v ruské literatuře, stejný v ruském životě, stejný pod carem jako pod bolševiky a stejný neměnitelně »věčný student ruský«, jak ho vidíme nebo o něm slyšíme dnes mezi námi. Slavní ruští spisovatelé, kteří nám popsali některé typy těchto studentů, jsou už dávno mrtvi, zatím co některé studentské postavy jejich románů stále ještě žijí a, zdá se, budou žít přes všecky světové války a světové revoluce. Neboť t. zv. tradice věčného studia, věčného hloubání, věčného badání nikde není asi tak silná a nesmrtelná, jako právě u Rusů.

Četli jsme v historii o studentech, které poslal Petr Veliký do Evropy, aby studovali a studovali, četli jsme o »absolventu akademie, Bazarovu« (Turgeněv), který věnoval se přírodním vědám a studoval a studoval a žil si, pitvaje žáby a zabývaje se vedle toho i jinými širokými problémy, četli jsme o studentu Raskolnikovi, který studoval a studoval, zabývaje se m. j. i problémy napoleonského vraždění a jinými širokými věcmi, četli jsme o mnohých ruských studentech a studentkách, jak studovali a studovaly, — a přiznáme se, o mnohých jsme asi ani nečetli, neznajíce přesně celou ruskou širokou literaturu.

Myslíme, že i Sanin je jedním z několika typů tohoto věčného ruského studenta, přes to, že nás autor ujišťuje, že tento Sanin byl — abychom tak řekli — i na ruského studenta příliš líný člověk, než aby doopravdy »studoval«.

Pokud naše, ne vždy exaktní, vědomosti dovolují, chceme nicméně tvrditi, že ruská literatura, ať klasická či neklasická, je v poměru k jiným literaturám oživena hojně studenty, kteří hlavně a především studují, žijíce často všelijak, dobře i zle, bývají poměrně často hlavními nebo některými z hlavních osob v románech ruských, ale na jednu věc se nepamatujeme: že bychom totiž četli, že tito rušti studenti také dostudovali. Snad neznáme dobře ruskou literaturu, ač jsme se o to jeden čas velice snažili, snad bychom našli tu a tam v té »ohromné a široké literatuře ruské« také nějakého toho studenta, který docela doopravdy dostudoval, by možná ještě i jako hotový, dostudovaný člověk dovedl dokonce sehrát nějakou z hlavních rolí v románě či dokonce i v životě. Ale jsou-li tací lidé, pak to je — myslíme — jen výjimka, která potvrzuje pravidlo.

Nezdá se nám býti dobře možným, že by nějaký ruský student mohl hrát svou hlavní roli jako člověk dostudovaný, hotový, spíše se nám zdá, že pravý ruský román potřebuje hlavně jisté řady lidí nehotových, nedostudovaných studentů, zklamaných osob atd. Nebýt lidí nehotových, přestal by, zdá se nám aspoň, ruský román být ruským románem.

Snad přeháníme, snad naše mínění bude vyvráceno, ale chtěli bychom tvrdit, že nejsme daleko pravdě, myslíme-li, že ruský student studuje — abychom tak řekli — od dob Petra Velikého až dodnes. Vidíme, že přes všecka naučení světové války a revoluce ruský Východ, representovaný ruskými studenty někdy dokonce s pyšným pohrdavým gestem se brání střízlivým metodám západním, zejména anglosaským, a hrdě »pěstuje starou tradici«, jak by se vyjádřili staří slavjanofilové. Tento ruský Východ studuje — soudíme — povětšině i na našich českých školách pokud jen může, t. j. pokud mu to školní řády a vnější okolnosti dovolují, svým vlastním ruským způsobem, způsobem, který má mnoho společného se způsobem věčného ruského studenta.

Především se zdá, že studium v očích ruských studentů je něco jiného a něco více, než »naučit se hlavně něčemu pro život«, t. j. hledět co nejdříve, jakmile jsme se jen něčemu naučili, už po několika málo letech university či jiné školy do života. Je pravda, že tento praktický názor zastává zejména Amerika a jsou tam i docela vážní vědečtí lidé, kteří tvrdí, že nejen universita, ale vůbec celá věda má v první řadě sloužit životu, má nás naučiti rvát se se životem, vydělat si na dobrý život. V očích ruských však, zdá se, je tento názor považován za naprosto falešný a praxe ruského studenta je proto docela jiná než praxe studenta anglosaského. Anglosaský student hledí si v době co možno krátké osvojiti ty nejhlavnější věci z vědy a ze — sportu, a už jde do života a dělá business a sport. Ruský student však uctívá vědu způsobem, abychom řekli, hlubším. Nespokojí se jen s několika nejdůležitějšími věcmi, hledí vždy vniknouti do všech hloubek té oné vědy, a protože věda je dlouhá a život krátký, stane se často, že ruský student stráví celý ten svůj krátký život ve službě vědy, ve stadiu různých problémů. Proto pak ruskému studentu nezbude nikdy tolik času na business a sport jako Anglosasům. Jak by mu také zbyl čas pro takové věci, když, jak Ovsjanikov-Kulikovský kdysi napsal, »v Rusku už na gymnasiu hledají »smysl života« a nikoli vědění nebo práci«.

Tím lze také vysvětliti, že ruský student, nenajde-li smysl života v jedné vědě, na př. v právnictví, přejde ihned na vědu přírodní, pak na vědu národohospodářskou, pak na filosofii a posléz na medicinu, takže pustíte-li se do debaty s pravým ruským studentem, nevyčerpáte jeho vědomosti ani kdybyste debatovali třeba tři dni a tři noci za sebou. Je známo o Američanech, že střídají často svoje životní zaměstnání podobným způsobem, ale přece jen je jistý rozdíl mezi tím, střídáme-li zaměstnání a nebo střídáme-li studium. V debatě o smyslu života by to takový Američan, střídající jen povolání, se studentem ruským asi vždycky prohrál.

Je to vlastně překvapující, s jak »mělkými vědomostmi« dovede anglosaský student dělati dosti velké věci v praxi, a naproti tomu je překvapující, s jak velkými a hlubokými vědomostmi ruský student v praxi obyčejně nebo často nesvede nic. Nehledíme-li ovšem k tomu, že v Rusku studenti dovedou už na gymnasiu — asi v tradicích Tolstého — hledati prakticky smysl života, kterážto schopnost v amerických kolejích úplně zakrněla pod vlivem sportovních schopností. Ale tím octli bychom se u toho faktu, že existují některé tradice, činitelé, kteří v životě ruském vůbec a v životě studenta ruského zvlášť mají svůj podstatný vliv, někdy menší, jindy větší.

V povaze ruské už ode dávna zdá se býti obsažen silný sklon ke všemu, co je široké, nekonečné, hluboké a věčné. Dokonce se z toho dělá tradice, aby věci byly takovéto. Dobře vystihl to J. Kopta ve své Revoluci, kde krásně a realisticky kreslený typ ruské studentky, »Aglaja« vytýká českému poručíkovi, že prý my Češi nedovedem si dát vysoké, nedosažitelné cíle, zatím co ruský člověk si nejraději dává cíle tak ohromné a vysoké a široké, že si jen nejasně uvědomuje jejich plný dosah, ba často již předem ví, že jich nemůže dosáhnouti. V tomto jsou právě ruští studenti pravými antagonisty studentů anglosaských, ba v tom je i celá emigrace ruská, ba dokonce i sami bolševici, přímým protikladem nejen nás Čechů, ale celého západního světa, zejména Anglosasů. Tuto věc nejnověji vyjádřil lord Cecil ve svém projevu ve Společnosti národů, když pravil: »hluboko v britské povaze tkví nedůvěra k obecným zásadám, takže Angličané vždy váhají přijmouti nějaké obecné zásady, jichž plný dosah nemohou změřiti«. Je-li národ anglický takový, pak jistě i synové tohoto národa, studenti, kladou si cíle konkrétní, určité. Proto angličtí studenti nejen obyčejně dostudují, ale oni vědí již napřed, pro co studují. Nestudují proto, aby studovali nějaké záhady, studují pro život, holý střízlivý život.

Nemají tak hlubokou tradici jako je slovanská tradice Tolstého nebo Dostojevského, o kterézto tradici se u nás často mluví, a je to — věříme — štěstí pro Angličany i pro celý ostatní svět, že žádnou podobnou tradici nemají. Mají cíle jasné a určité, netrápí se hledáním různých »hlubin«, ale naopak — spíše lezou na vrcholy hor! Takový Mount Everest je přímý protiklad těch hlubokých blát ruských, takový Livingston-křesťan je přímý protiklad Tolstého-křesťana!

Slyšeli jsme u nás před dvěma třema roky z úst rektora university, když došlo u nás k založení university ruské, a že je to dobré k tomu, aby byla zachována ruská mladá inteligence, odchovaná v tradicích Dostojevského. Slyšeli jsme a četli jsme kolikrát fráze a parafráze o ruském studentu-emigrantovi, který prý nevzal s sebou nic, než nějakou tu knížku Tolstého nebo Dostojevského. A tak se nám zdá býti silně pochybno, je-li v tomto, v této, abychom řekli, tradici, spása ruského studenta i Ruska.

Soudíme, že ruský student má dnes jen dvě cesty. První rozcestí je otázka: »dostudovat či nedostudovat«. A ať už dostuduje či nedostuduje, přijde na další rozcetí: »Rusko nebo Evropa«. Cesta, označená heslem »tradicí Dostojevského nebo Tolstého«, nevede dnes, jak aspoň upřímně jsme přesvědčeni, ruského studenta nikam. Nevede ani do Ruska ani do Evropy. Chcete-li, vede tato cesta »někam«, do »nějaké široké dálky« nebo do — věčnosti, ale jasný cíl tu nevidíme žádný.

Si duo faciunt idem, non est idem. Vzala-li česká emigrace s sebou do ciziny »jen Bibli královskou a Labyrint světa«, bylo to asi něco docela jiného, než béře-li — prý! — ruská emigrace studentská dnes s sebou jen nějakou tu knížku Dostojevského nebo snad i Tolstého. Dovedeme velmi dobře pochopiti, že v bídě utěší člověka žalmy nebo evangelia, ale naprosto nedovedeme pochopiti, že by utěšilo stejným způsobem čtení v Raskolnikovi nebo v Běsech, nebo, vůbec v kterémkoli jiném díle Dostojevského. Nemyslíme, že je to jedno, dáme-li nešťastnému člověku do ruky knihu o Jobovi aneb knihu o některém nešťastném člověku ruském, jak ho kreslí ruští geniální spisovatelé. Co jest to za cestu, nesoucí jméno »tradicí Dostojevského« a kam vede? Znamená to vidět a hledat a trápit se a zamýšlet se jen nad nešťastnými lidmi, vidět jen nešťastné nevěstky a nevidět na celém světě ani jednu šťastnou matku? Znamená to následovat Dostojevského v jeho nespořádaném a nešťastném životě, plném chvatu a nespokojenosti? Nerozumíme tomu a nechceme ani rozuměti, že by nějaká tradice Dostojevského mohla býti takovou oporou dnešní ruské emigraci jako byla naší emigraci před třemi sty lety bible a Labyrint a Komenský.

Viděli jsme, jak namaloval »čtenáře Dostojevského« český malíř Fila. Měli by se podívat na tento obraz do Moderní galerie všichni ti, kteří jsou tímto geniem pathologie ještě dnes tak nadšeni, že doporučují jeho cestu i dnešní studentské emigraci ruské. Ještě štěstí, že dnešní ruská emigrace čte také jiné autory a Dostojevský je jí po většině jen vlajkou, o níž se myslí, že v Evropě má cenu representační. Ale namítne někdo, že není thematem článku Dostojevský, ale věčný ruský student.

Ale jak se nezmínit o Dostojevském, když vidíme a slyšíme vypravovat, jak mezi námi žijí a jak studují a nestudují, ze široka, bez jasných a určitých cílů, studenti, kterým se chce pomoci tím, že se jim hlásá, aby pěstovali tradici věčně nehotového genia? Jaký má být konec těchto studentů? Má to být nějaký konec z Dostojevského, kde na poslední stránce ukáže se něco světla?

Neboť pro koho studují tito studenti a studentky? Pro Evropu? Pro Rusko? Jestliže pro Evropu, pak museli by brát věci také po evropsku, bez jakékoli ruské tradice. Jestliže pro Rusko — pro které Rusko? Kdo troufá si jasně odpovědět?

Problém je vážný a přetěžký. Ale musí se jednou řešit. musí si ho řešit především všichni zúčastnění sami před sebou. Není sporu o tom, že mohli bychom skončit typicky ruským prohlášením, že »bylo by mož-

no jíti v tomto náčrtku do šíře i do hloubky« a ještě by problém nebyl vyčerpán. Ale chceme psát i dále po česku.

Z českého a evropského života vymizel typ věčného studenta již před lety. Naše generace už nepamatuje na věčného studenta medika Ho-ho-holáska, který prý krásně zpíval (jen při zpěvu nekoktal) a po nějakých dvaceti letech studia přec jen dostudoval. O těch časech slýcháme jen vypravování »ze staré tradice«.

Myslíme, že by bylo zbytečné a poněkud opozděné chtít udržovat nějaký specielní typ nového věčného studenta slovanského, stačí snad, že je tento typ už zvěčněn v některých spisech Leonida Andrejeva a jinde v ruské literatuře. Evropa je přec jen v tomto ohledu jiná než Rusko. Evropa má — a sice právem — ironický úšklebek nad »studujícími rodinami«, kde studuje otec-student a matka-studentka a kde to vypadá tak, jako by v brzku chtěly studovat s rodiči-studenty i děti-studentíci.

Snad je to nějaká tradice. Aspoň četli jsme ve vzpomínkách Arthura Hollitschera (Lebenserinerungen eines Rebellen), že za dob svého mládí poslouchal v Paříži přednášky Sebastiana Foure-a o anarchismu a při tom sedával prý vedle ruských studentů a studentek. Píše tam o tom, jak jedna z těchto studentek chovala na ruce kojence, a když tento si vedl příliš nevázaně, podala mu během přednášky prs. Ano, snad je to nějaká tradice, ale je otázka, zda je to dobrá tradice. Zdá se nám, že tato tradiční cesta nevede k ničemu dobrému. Neboť než ještě otec-student a matka-studentka dokončí svá studia, začne studovati již syn anebo dcera a tak blížíme se typu věčnějšímu než je sám věčný Žid. Či můžeme věřit, že brzo celá tato rodina opustí studia a pustí se do života? Při široké ruské povaze i to prý je možno.

Poznámky

A. Kafka:

Trojí oslava.

Viděl jsem loni 1. srpen ve Švýcarech. Bylo to v krásném horském hnízdě, které záleželo skoro jen z hotelů a kde se všedního dne neslyšelo téměř jinak promluvit než anglicky. Tedy »klimatické lázně« s vysloveně cizineckým rázem, kde na Švýcary upamatovávala jen nádherná příroda a nesrozumitelná němčina domorodců, když se s některým přišlo do styku v hotelu nebo divnou náhodou i jinde. Teprve jejich národní svátek najednou dokázal, že to není jen země stvořená pro cizince: náhle tu byli mimo ně i domácí lidé, s vroucí příchylností ke své zemi a s vůlí tu svou příchylnost všem cizím ukázat. Vyzdobené jídelny v hotelích, odznaky národního svátku na kabátech — a pak vyvrcholení dne, večerní oslava: světla na horách, pohádkové barevné osvětlení domů i parčíku, lampionový průvod, ohňostroj, písně, pak řeč v přírodě — dobře promyšlená řeč, prodchnutá láskou k domovině i k celému světu a vyvrcholující ve volání: »Nie, nie wieder Krieg!« A ta vroucnost, ta opravdovost, ta hluboká, klidná radost a uvědomělá láska k otčině, která každému koukala z očí... Slovem, nezapomenutelné dojmy, byť i jich prožívání bylo bývalo promíseno trochou závisti, že to jde všechno tak hezky u nich a ne také u nás.

Letos jsem viděl 14. červenec ve Francii. Bylo to v městě velikosti asi naší Plzně, se silnou garnisonou, znamenitou historickou tradicí, ještě znamenitější universitou, sídlo prefekta — tedy vůbec město výtečné. Národní svátek padl letos na úterý. Už v neděli večer hrály před rozmanitými »cafés« orchestriony a jiné pochybné instrumenty a lid při tom vesele v jízdní dráze tancoval, dávaje v přestávkách majiteli podniku vydělati, což jeho jest. Podobné veselí vládlo po městě i v pondělí večer — a nejveselejší to ovšem bylo v úterý. Hned ráno slavnostní kanonáda, pak defilírka. Ale to pravé a lidové přišlo teprve večer. Slavnostní osvětlení parků, ohňostroj na jednom z mostů, pak zase divoké tancování do noci. Správně napsal nedávno někdo, že je ten svátek ve Francii veselý. Ano, je veselý, ale až příliš veselý — nikdo si ani nevzpomene, jaký to vlastně svátek. Vrcholné číslo ohňostroje, na příklad, byl nápis »Vive la République«. Když jsem to viděl odpoledne konstruovat, napadlo mně, že to bude jistě zajímavá podívaná, jak se bude lid při tom večer chovat. Ale když pak nápis zazářil, ne že by se bylo začalo zpívat Marseillaisu nebo něco nadšeně křičet — kde pak: lidé si nápis klidně polohlasně slabikovali, a protože to byla poslední atrakce ohňostroje, rozcházeli se, a většinou před výčepy, zatancovat si... Ano, tam je ten svátek veselý, ale tak vroucně a opravdově radostný jako ve Švýcarech není — ani si snad nikdo neuvědomí, proč je to svátek. I vzpomínal jsem s pochvalou tentokráte na náš národní svátek, na jeho vážný a opravdový ráz, neboť lidé vědí, že jde o oslavu politické události nesmírného významu pro celý národ.

Opravdu, 28. říjen je u nás den svrchovaně radostný a politický. Mohli jste se o tom přesvědčit třeba na Havlíčkově nám. v Praze-II., kde se toho dne sešli, nemýlím-li se, agrární domovináři, aby jim jejich řečník vysvětlil význam výročí pro národ a stát. I mohli jste tam na příklad slyšet varování, aby se nikdo nenechal zlákat novými stranami, nýbrž zůstal věrný atd. atd. Nevím, zda i jinde byly promlouvány na oslavu zrození Republiky volební řeči, nestarám se o to, zda bylo vyvěšeno hodně praporů nebo málo, nedojímá mne už lampionový průvod čes. socialistů na Hrad. Vše to mizí před faktem, že o 7. výročí převratu se řeční na oslavné schůzi státotvorné strany ne o životních potřebách státu, nýbrž o volebních potřebách strany.

Trojí oslava... Teď teprve vystupuje přede mnou svorná, dojemná slavnost švýcarská do nebetyčných, nedosažitelných výšek. A ve Francii? Tam jsem viděl, byť i ne politické uvědomění velikého výročí, přece alespoň veselost, bujnou, zdravou veselost. Ale

u nás jsem neviděl ani veselost ani uvědomění — u nás jsem viděl jen předvolební politikaření. Také příznak...

Dopisy

Úřednictvo a volby.

I.

Pane redaktore,

p. J. M. vytýká Vám, »proč jste neutal hned v zárodku ruku nataženou po bakšiši«, kterou objevil v mém dopise. Promiňte mi, že svým dopisem uvalil jsem na Vás rozhorlení úzkostlivého pana J. M., a dovolte mi laskavě předně, abych Vám poděkoval, že jste tu krutou amputaci na mně neprovedl, a za druhé, abych vám vysvětlil, že byste mi byl tou krvavou ekzekucí krutě ukřivdil. Obtěžuji Vás těmito řádky také proto, že by bylo mrzuté, kdyby i jiní čtenáři »Přítomnosti« vykládali si můj dopis tak falešně jako p. J. M.

Reagoval jsem na tvrzení »Českého slova«, že úprava státnězaměstnaneckých platů jest podmíněna volebním úspěchem koalice, a ukázal jsem, že je tomu naopak: že koalice neměla a nemá dobré vůle uspokojiti státní zaměstnance a že situace pro spravedlivé vyřešení této otázky zlepší se jenom tehdy, bude-li dnešní koalice tak oslabena, aby potřebovala spolupráce strany, která se za požadavky úředníků pevně postaví. Požadavek stručnosti a věcnosti bránil mi, abych psal o všech důvodech, které ženou úřednictvo proti dnešní koalici (násilnictví, hrabivost, fouňovství, nevzdělanost, atd.) — vždyt o tom psalo zde už množství lidí. Přes to i v tomto dopise jsem letmo naznačil, že úřednictvo jde proti koalici v prvé řadě »v zájmu demokracie, v zájmu svobody, v zájmu státu i národa« a v druhé řadě ovšem v zájmu svém. Křivdil by mi tedy čtenář, který by soudil jako p. J. M., že »p. B. H. ne z touhy po poctivosti, ne z potřeby i snahy po očistě našeho pol. života, ale pro bakšiš vyvolil si ono nové a drahé tertium.«

Spravedlivá úprava platů a služebních poměrů státního a veřejného úřednictva není jen věcí úřednictva, ale zájmem státu a proto není to bakšiš. Vymáhá-li úředník spravedlivý plat za poctivou práci, není to totéž, jako když strany krmí své straníky penězi státu beze vší protidávky pro stát. U úředníka stát platí práci pro stát, u sinekur, subvencí, fondů atd. platí stát práci pro stranu. U úředníka jeho plat je věc jeho existence, u straníka subvence, sinekura atd. je věc přilepšení, prostého vyžírání. To je tak samozřejmé, že jest opravdu ošklivo přirovnávati úředníka bojujícího o svou existenci s vyžíračem natahujícím ruce po bakšiši a upírati mu právo, aby uplatňoval své existenční požadavky stejným způsobem, jaký se přiznává všem stavům jiným.

Až nová koalice — a nová bude jenom tehdy, jestliže stará pronikavě seslábne — bude sestavovati svůj pracovní program, každý stav bude uplatňovati své požadavky a každý stav bude moci jich dosáhnouti — pokud budou spravedlivé a možné — jestliže se za ně pevně postaví aspoň jedna strana. A úřednictvo nesmělo by tak učiniti? Podle p. J. M. nebylo by to poctivé, byl by to bakšiš a tak v zájmu poctivosti (?) mají úředníci čekati patrně, až jim jejich úprava spadne s nebe. Tak přecitlivělí ovšem býti nesmíme, natolik s praktickou politikou musíme počítati, že pomoc jiným stavům dáme za pomoc pro stav svůj. To přece ještě neznamená, že by se stanovisko k státním nezbytnostem činilo odvislým od ochoty k úřednictvu — to byla vydřidušská metoda koalice dosavadní, ale nesmí býti a nebude koalice nové, jestliže se v ní uplatní nové, slušné, nekompromitované živly.

Promiňte mi, p. redaktore, že jsem Vás oloupil o místo. Bylo toho třeba v zájmu věci, aby nová strana netrpěla špatnými výklady nevinných nápadů Vašich dopisovatelů. A díky Vám.

V úctě

B. H.

II.

Vážený pane redaktore!

S údivem četl jsem — a myslím že nejen já — dopis pana J. M. v 43. čísle Přítomnosti. Nechápu jeho rozčilení a horování s poctivostí. Míní-li poctivost jako abstraktum, pak je s ním ovšem těžká řeč. In concreto však snad připustí, že poctivost nemá jenom negativní stránku, t. j. bránit nepoctivostem a bouřiti proti nim veřejné mínění, nýbrž také stránku positivní, t. j. usilovat o to, aby to, co bylo uznáno za poctivé, stalo se skutkem.

Oč jde v tomto konkrétním případě? Koalice — dle vlastní metafory — dala státním zaměstnancům směnku. Je požadavkem poctivosti, aby ji honorovala. Váže-li však toto honorování na určité podmínky, je to nepoctivé. Očekává-li tedy pan B. H., že strana práce bude naléhat na koalici, aby tuto svoji povinnost splnila, nevidím v tom »natahování ruky po bakšiši, třeba spravedlivém«, nýbrž samozřejmost vyplývající ze zásady poctivosti.

Srovnání se sanováním družstev pokulhává tak dokonale, že myslím netřeba je zvláště vyvracet.

Poroučím se Vám, pane redaktore,

v dokonalé úctě

J. K.

Derfle u Uh. Hradiště.

Nové knihy.

Ján Smrek: Cválajúce dni. Sbierka básní. Tretí sväzok Edicii mladých slovenských autorov, nákladem Leop. Mazáča v Praze. Obálku nakreslil akad. maliar A. Jassazsch. Stran 84 za Kč 12.—.

Victor Cherbuliez, člen francouzské akademie: Příběh Ladislava Bolského. Román. Přeložil J. Nový. Nákladem Šolce a Šimáčka v Praze. Stran 379 za Kč 18·—.

Vítězslav Nezval: Falešný mariáš. Obálka J. Štýrský a Toyen. Jako 10. svazek edice »Odeon« vydal Jan Fromek, Praha--Smíchov, Přemyslova č. 724. Stran 60 za Kč 14·—.